

10.33537/sobild.2019.10.1.5

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 29-11-2018
Kabul edildiği tarih: 12-01-2019
Yayınlanma tarihi: 30.01.2019

Article Info

Date submitted: 29-11-2018
Date accepted: 12-01-2019
Date published: 30.01.2019

Anahtar sözcükler

İsrail, Yahudilik, Siyonizm, İsrail Bağımsızlık Bildirgesi.

Keywords

Israel, Jewishness, Zionism, Israeli Declaration of Independence.

İSRAİL'İN ULUS-DEVLET YASASI¹

THE NATION-STATE LAW OF ISRAEL

Diren ÇAKMAK

Doç.Dr., Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, direncakmak@hotmail.com

Öz

Çalışmada, devletin karakterini Yahudi halkının ulus-devleti olarak belirleyen İsrail'in ulus-devlet yasası incelenmektedir. İsrail Parlamentosu'nun 19 Temmuz 2018'de kabul ettiği yasa hem takdir hem eleştiri ile karşılanmıştır. Kamuoyu yoklamalarına göre, İsrail toplumunun %60'ı yasağı desteklemektedir. İsraili Araplar, yasanın ırkçı olduğunu ve azınlıklara karşı ayrımcılık içerdiğini ileri sürmektedirler. Muhalefet partisi liderleri yasanın İsrail Bağımsızlık Bildirgesi ile bağdaşmadığını savunmaktadırlar. Bildirgede İsrail topraklarında Yahudi Devletinin yeniden kurulmasının Yahudi halkının doğal hakkı olduğu ve İsrail Devletinin ülkesinde yaşayan herkese, din, ırk veya cinsiyet ayırt etmeksizin, sosyal ve siyasal haklarda eşitlik sağlayacağı ve İsrail Devletinin ülkesinde yaşayan herkesin din, vicdan, dil, eğitim ve kültür özgürlüğünü güvence altına alacağı yazılıdır. İsrail muhalefet partisi liderleri, Bildirge ile İsrail'in hem Yahudi hem demokratik bir devlet olarak kurgulandığını savunmakta ve İsrail hükümetini devletin Yahudi ve demokratik karakterleri arasındaki dengeyi bozmakla suçlamaktadırlar. Hükümet, yasanın muhaliflerinin Anti-Siyonist olduklarını savunmaktadır. İsrail ulus-devlet yasasının anlaşılmasının, Siyonizm ve demokrasi arasındaki ilişkiye dair tartışmaları yorumlamak bakımından önemli olduğu düşünülmektedir. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yasanın içeriği açıklanmakta, ikinci bölümde yasanın Bildirge ile bağdaşıp bağdaşmadığı ele alınmakta ve üçüncü bölümde yasaya dair takdir ve eleştiriler değerlendirilmektedir. Çalışmanın İsrail siyasal hayatını anlamaya katkı sunması amaçlanmaktadır.

Abstract

In the study, the nation-state law of Israel which specifies the nature of the state as the nation-state of the Jewish people is analyzed. The law adopted by Israeli Parliament on 19 July 2018 was met by both praise and criticism. According to the polls, 60% of Israeli society supports the law. Israeli Arabs assert that the law is racist and it discriminates against minorities. The opposition party leaders advocate that the law does not comply with the Israeli Declaration of Independence. In the Declaration, it is said that re-establishing the Jewish State in Eretz-Israel is the natural right of the Jewish people and the State of Israel will ensure equality of social and political rights to all her inhabitants irrespective of religion, race or sex and it will guarantee freedom of religion, conscience, language, education and culture. The opposition party leaders advocate that Israel has been designed to be both Jewish and democratic state by the Declaration and accuse Israeli government of breaking down the balance between the state's Jewish and democratic characters. The government argues that the dissidents of the law are the Anti-Zionists. It is thought that the understanding of the nation-state law of Israel is important in the sense of elaborating the debate on the relationship between Zionism and democracy. The study consists of three parts. In the first part the content of the law is explained, in the second part whether the law complies with the Declaration is handled and in the third part both praise and criticisms toward the law is elaborated. It is aimed that the study will contribute to the understanding of Israeli political life.

Giriş

İsrail Devletini Yahudilerin ulus-devleti olarak tanımlayan “Temel Yasa: İsrail-Yahudi Halkının Ulus Devleti” başlıklı yasa, İsrail Parlamentosu (Knesset) tarafından 19 Temmuz 2018 tarihinde kabul edilmiştir. Yasanın kabulü öncesi ve sonrasında İsrail siyasetinde sert tartışmalar yaşanmıştır.

¹ Altınbaş Üniversitesi ev sahipliğinde İstanbul'da 28-30 Eylül 2018 tarihlerinde gerçekleştirilen 8th International Congress on Current Debates in Social Sciences isimli kongrede sunulan bildiriden üretilmiştir.

İsrail 1948'de kurulmuş bir devlettir. Uluslararası toplum tarafından tanınmış kara ülkesi büyüklüğü 20.330 kilometrekaredir (The World Factbook, 2018). 2018 yılı verilerine göre, İsrail'de kişi başına düşen gelir 42.115 ABD dolarıdır (Ceicdata, 2018). İsrail toplam nüfusu yaklaşık olarak 8.900.000'dir (Ofer Aderet, 2018). İsrail'in etnik nüfus dağılımına bakıldığında, toplumun %75'inin Yahudi, %25'inin Arap, Bedevi, Dürzi ve Çerkez etnik gruplarından oluştuğu görülür (Dov Chernichovsky et al., 2017). İsraili Yahudilerin %76'sı İsrail doğumludur. İsrail nüfusunun dinsel aidiyetlerine dair oranlar şöyledir: Yahudi %75, Müslüman %17,7, Hıristiyan %2, Dürzi %1,6, diğer inanışlar %3,6 (The World Factbook, 2018). Bahailik merkezi İsrail'de olmasına rağmen İsrail'de Bahai topluluğu yoktur (Ben Lynfield, 2017). Hıristiyan Araplar, Rum Katolik, Rum Ortodoks veya Roma Katolik Kilisesi'ne bağlıdır. Müslüman Araplar, Bedeviler, Çerkezler, Sünni mezhebindedir. Dürziler etnik olarak Arap olmalarına rağmen kendilerini Araplardan ayırırlar (Ilana Kaufman, 2004: 53). Devlet, azınlıkları etnik grup olarak tanımaz, dinsel grup olarak tanır. İsrail'de evlenme, boşanma, cenaze defin işleri gibi konularda din hukuku geçerlidir (Yoav Peled & Horit H. Peled, 2019: 58-61). İsrail Hahambaşılığı'nda Aşkenaz Yahudiler ve Sefarad Yahudiler için iki ayrı hahambaşı vardır. Yahudilerin çoğu Ortodoks Yahudidir. İsrail'de Muhafazakar Yahudi veya Reform Yahudi sayısı azdır. Yahudi beslenme (koşer) sertifikası verilmesi veya Yahudiliğe dönme gibi konularda İsrail Hahambaşılığının kararı geçerlidir. İsrail'de farklı dinlerden olan kişilerin evlenmeleri ve dinler arası geçiş yasaktır (Shalev Ginossar, 1970: 264). Yahudiliğe dönme, Yahudi din hukukuna (halacha) göre Yahudi sayılmayan Yahudiler için geçerlidir. Örneğin SSCB'nin çözülmesi sonrasında İsrail'e göçen Yahudilerin büyük bir kısmı, dinsel olarak Yahudi sayılmamaktadır (Alexander Yakobson, 2010: 218). Etiyopya Yahudileri için de benzer sorunlar vardır (Don Seeman, 2010:84).

İsrail parlamentosunda azınlık gruplarından milletvekilleri bulunmaktadır. İsrail Savunma Kuvvetleri'nde kadın ve erkek Yahudiler, erkek Dürziler ve erkek Çerkezler zorunlu askerlik yapmaktadırlar. Araplar ve Ultra-Ortodoks kadınlar zorunlu askerlikten muaf tutulmaktadırlar. 1948'den 2012'ye kadar zorunlu askerlikten muaf tutulan Ultra-Ortodoks Yahudi erkekler, 2012'den itibaren otomatik muafiyet haklarını kaybetmişlerdir. 2017'de kademeli ve zamana yayarak zorunlu askerlik uygulaması modelini esas alan yasa taslağı hazırlanmış, ancak Ultra-Ortodoks partilerin hükümet üzerindeki baskısı nedeniyle bu taslak yasalaşamamıştır (The Times of Israel, 13.08.2018). İsrail'de bazı Bedevi erkekler,

gönüllü askerlik yapmaktadırlar. İsrail Devletinin kuruluşunda Dürziler Yahudilerle birlikte hareket ettiklerinden, Dürziler ayrıcalıklı azınlık grubu olarak Yahudiler tarafından takdir edilmektedirler. İsrail'in iki resmi dili vardır: İbranice ve Arapça (David Kretzmer, 1990 :165). İsrail'in en önemli dış politika sorunu, Filistin sorunudur. 1993'te başlayan Oslo Barış Süreci'nin iflas etmesiyle, Ürdün Nehri'nden Akdeniz'e iki-devletli çözümün hayata geçemeyişi; İsrail'in iç politika konularını dış politika konusu haline getirmiş; İsrail ulus-devlet yasası, sadece İsrail yurttaşlarının değil, Diaspora Yahudilerinin, Filistinlilerin ve İsrail'in meşru bir devlet olarak varlığını tartışmaya açan Anti-Semit çevrelerin gündemi olmuştur.

“Temel Yasa: İsrail-Yahudi Halkının Ulus Devleti” başlıklı yasanın hamisi olan parti Likud (Sağlamlaştırma) Partisi'dir. Genel başkanlığını Başbakan Benjamin Netanyahu'nun yaptığı parti, İsrail mevcut hükümetini kuran partidir. 120 milletvekili bir parlamentoya sahip olan İsrail'de parlamenter demokrasi uygulanmaktadır. Koalisyon hükümeti ile yönetilen İsrail'de yasanın kabul edildiği tarihteki hükümet ortakları ve parlamentoda sahip oldukları sandalye sayıları şöyledir: Likud [Sağlamlaştırma] (30), Kulanu [Hepimiz] (10), Habayit Hayehudi [Yahudi Evi] (8), Shas [Tevrat'ın Sefarad Koruyucuları] (7), Yahudat HaTorah HaMeuhedet [Birleşik Tevrat Yahudiliği] (2 partinin listesi, 6) ve Yisrael Beiteinu [Evimiz İsrail] (5). Yasanın kabul edildiği tarihte İsrail parlamentosunda muhalefeti oluşturan listeler ve partiler ile sandalye sayıları şöyledir: Siyonist Birlik (2 partinin listesi, 24), Birleşik Liste (4 Arap partisinin listesi, 13), Yesh Atid [Gelecek Var] (11), Meretz [Dinçlik] (5) ve bağımsız 1 milletvekili (Knesset Members, 2018). İsrail'de cumhurbaşkanlığı sembolik bir makamdır. Parlamento tarafından seçilen cumhurbaşkanının tarafsızlığı esastır. Cumhurbaşkanı, ülkenin birlik ve beraberliği ile ilgili konularda gerekli gördüğünde açıklama yapar. İsrail'in anayasası yoktur, anayasal güce sahip temel yasaları vardır.

Demokrasi derecelendirme araştırmaları içinde en güvenilir indeksler içinde yer alan *The Economist* demokrasi indeksine göre, 2017 yılı itibariyle, İsrail 30. sırada yer almaktadır. ABD'nin 21. sırada ve Türkiye'nin 100. sırada yer aldığı indekste, İsrail demokrasisi Amerikan demokrasisi gibi kusurlu bir demokrasi sayılmaktadır. İsrail 10,00 üzerinden 7,79 puanla; 7,98 puanı olan ABD'nin gerisinde ve 4,88 puan alan Türkiye'nin ilerisinde bir demokrasiye sahiptir (The Economist Democracy Index, 2017). İsrail'i, 1948-1994 yılları Güney Afrika'sı gibi ırkçılığı resmi devlet politikası haline getiren 'apartheid devleti' olmakla eleştiren Filistin Yönetimi, aynı indekste 4,46 puanla 108. sırada yer almaktadır. Seçim

süreci ve çoğulculuk, işleyen hükümet, siyasi katılım, siyasi kültür, sivil özgürlükler kategorilerinde yapılan puanlamada, İsrail'in 7,50 puanın altında puan aldığı kategorinin sivil özgürlükler olduğunu belirtmek gerekir. Norveç'in 9,87 puanla 1. sırada yer aldığı ve tam demokrasi sayıldığı indekse göre; İsrail, Avrupa Birliği (AB) üyesi Estonya ile aynı puana sahiptir. İsrail, 29. sırada yer alan ve 7,80 puana sahip AB üyesi Fransa'nın 0,01 puan gerisindedir.

Çalışma üç bölümden oluşacaktır. Birinci bölümde İsrail ulus-devlet yasanının içeriği açıklanacak, ikinci bölümde yasanın 1948 tarihli İsrail Bağımsızlık Bildirgesi ile uyumlu olup olmadığı ortaya konulacak ve üçüncü bölümde yasaya yönelik takdir ve eleştiriler değerlendirilecektir. Yasa, İsrail siyasetinde Siyonizm ve demokrasi arasındaki ilişkiye dair yapılan tartışmaları görmeye izin vermesi bakımından incelenmeye değerdir. Çalışmada betimsel analiz kullanılacaktır. Çalışmanın İsrail siyasal hayatını anlamaya katkı sunması hedeflenmektedir.

I. Yasanın İçeriği

İsrail Devletini Yahudilerin ulus-devleti olarak tanımlayan yasanın oldukça uzun bir taslak geçmişi vardır. İlk olarak 2011'de ulus-devlet yasa taslağı İsrail siyaset gündemine gelmiştir (ACRI, 06.11.2011). Holokost yaşayanı anne-babanın oğlu olarak doğan, İsrail iç istihbarat kurumu Shin Bet'te uzun yıllar hizmet eden, 2000'de İkinci İntifada başladığında Shin Bet başkanlığı görevinde bulunan, Kadima [İleri] Partisi'nden 2006'da siyasete giren, daha sonra Likud Partisi'ne geçen ve halen Likud'da siyaset yapan Milletvekili Avi Dichter, 39 milletvekilinin desteğiyle taslağını parlamento'ya sunmuştur. Yahudi toplulukların kendi kültürlerini ve miraslarını münhasıran koruyabilecekleri, tek dine veya tek milliyete mensup olanların ayrı yerleşimler kurmalarının hüküm olarak yer aldığı taslak; bu hükmün sonucu olarak, İsrail toplumunun kabileleşeceği, örneğin LGBT bireyler veya Etiyopya kökenli siyah Yahudiler veya Reform Yahudileri gibi yurttaşların dışlanabilecekleri, Ultra-Ortodoks Yahudilerin toplumla bütünleşmelerinin önünün kesilebileceği, Arap-Yahudi karışık yerleşim yerlerinde Arapların ve Yahudilerin birlikte yaşamalarının zorlaşabileceği gibi gerekçelerle reddedilmiştir.

İsrail Devletini Yahudilerin ulus-devleti olarak tanımlama arzusunun asıl sahibi, 1996'da ilk defa başbakan olan, 2009'dan itibaren kesintisiz olarak başbakanlık görevini yürüten, Likud Partisi genel başkanı Benjamin Netanyahu'dur. 2009'da başbakan olmasından itibaren hayalini gerçekleştirmek için fırsat aramıştır. 2011'den sonra 2014'te taslağın kabulü yeniden gündeme geldiğinde,

Netanyahu taslağı savunurken, İsrail Devletinin Yahudi ulus-devleti olmasının, Yahudi olmayan yurttaşların devleti olmadığı anlamına gelmediğini savunmuştur (The Guardian, 04.05.2014). Netanyahu, ulus-devlet yasasıyla, Arapların ulusal azınlık olarak gelecekte İsrail Devleti tarafından tanınması ihtimalinin önünü kesmek istemiştir. Çünkü İsrail’de Aralık 2006-Mayıs 2007 döneminde İsraili Arapların kamuoyuna sunduğu Arapların ulusal azınlık olarak tanınmasına imkan veren gelecek görüşü (future vision) belgeleri (Elie Rekhess, 2008:13) Netanyahu başta olmak üzere sağ Siyonistleri çok öfkelenmiştir. 1967 Arap-İsrail Savaşı ile Filistinlileşme sürecine giren İsrail yurttaşı Arapların İsrail Devletinden asıl kopuşunun 1967 Savaşı değil ve hatta Birinci İntifada (1987-1991) değil, İkinci İntifada (2000-2005) olduğunu düşünen, Oslo Barış Süreci’nde de başbakanlık yapmış olan Netanyahu, ulus-devlet yasasının savunucusu olmayı iyi Siyonist olmanın gereği saymış ve İsrail Devletini Yahudilerin ulus-devleti olarak bir temel yasayla tanımlamanın mücadelesini vermiştir. Netanyahu, ulus-devlet yasa taslağını yasalaştırma mücadelesinde, milliyetçi olmanın demokrat olmaya engel teşkil etmediğini savunmuştur. Yasa taslağı 2014 yılında da yasalaşamamıştır (Joel Fishman, 01.03.2015). 2017’de taslak bir kez daha gündeme gelmiştir (Raoul Wootliff,10.05.2017). Çekişmeli sürecin sonunda taslak, 19 Temmuz 2018 tarihinde yasalaşmıştır (Oren Liebermann, 19.07.2018). Netanyahu amacına ulaşmıştır. Yasa, 120 üyeli parlamentodan 62 kabul, 2 çekimser, 55 red oyu ile geçmiş ve Arap partileri milletvekili olan 13 kişi yasanın reddi için gayret sarf etmişse de istenilen sonucu alamamış; Arapların ulusal azınlık olarak tanınmalarının önü kesilmiştir.

Yasa, parlamentoya ilk sunulan taslak haliyle yasalaşamamıştır. Taslaktaki, Yahudi toplulukların kültürlerini ve miraslarını münhasıran koruyabilecekleri, tek dine veya tek milliyete mensup olanların ayrı yerleşimler kurmaları ve mevcut mevzuatın eksik kaldığı hallerde Yahudi din yasasının (halacha) uygulanacağı hususlarını düzenleyen maddelerin; uzun yıllar Likud’da siyaset yapmış olan ve 2014’te cumhurbaşkanı olarak seçilen Reuven Rivlin tarafından kamuoyuna açık mektup yazmak suretiyle eleştirilmesi üzerine, bu maddeler taslaktan çıkartılmıştır (Moran Azulay, 10.07.2018). Cumhuriyet Başsavcısı Avichai Mandelblit de Reuven Rivlin ile aynı kaygıları paylaştığını ifade etmiştir. Yasa taslağı üzerinde hükümet ortaklarının mutabakat sağlaması güç olmuştur. Örneğin, yasa taslağı görüşmeleri sırasında Savunma Bakanlığı görevini yürüten Avigdor Lieberman, yasa taslağının seküler Yahudilerin yaşam tarzını tehdit ettiğini savunmuştur. 20 yaşında SSCB-Moldova’dan İsrail’e göç eden, Yisrael Beiteinu’yu 1999’da kuran, seküler ve Rusça

konuşan İsraililerin desteklediği bu partinin halen genel başkanlığını yürüten Lieberman, yasa taslağında, mevcut mevzuatın eksik kaldığı hallerde Yahudi din yasasının uygulanacağı ile ilgili maddeye, İsrail'in teokratik bir devlet haline geleceği endişesiyle itiraz etmiştir (Marissa Newman, 30.10.2017). Devlete sadakat duymayan İsraili Arapların yurttaşlığının düşürülmesi veya Filistin Yönetimi topraklarına nakledilmesi (The Guardian, 25.03.2014) veya İsrail yurttaşları Araplar ile Filistin Yönetimine Oslo Anlaşması ile önerilen topraklarda yaşayan Yahudiler arasında, 1923 Türk-Yunan nüfus mübadelesi gibi Yahudi-Arap nüfus mübadelesi yapılması (Jonathan Lis, 15.01.2015) gibi radikal görüşleriyle bilinen Lieberman, Yahudi din hukuku ile ilgili maddenin taslaktan çıkartılması halinde yasaya destek vereceğini söylemiştir. Lieberman ayrıca, ulus-devlet yasası yerine, İsrail Bağımsızlık Bildirgesinin temel yasa olarak parlamentodan geçirilmesini önermiştir (Chaim Levinson et al., 31.10.2017).

“Devletin Yahudi yerleşimlerini ulusal bir değer olarak gördüğü” ve “devletin yeni yerleşimler kurulmasını destekleyeceği” ibarelerinin yasada yer alması için en büyük mücadeleyi veren kişi, Habayit Hayehudi Partisi genel başkanı Naftali Bennett olmuştur (The Jerusalem Post, 15.07.2018). Yüksek teknoloji ürünleri tasarlayan şirketler kurarak zengin bir girişimci kariyerine sahip olan Bennett, yerleşimciliğin desteklenmesi ile ilgili madde için tavizsiz tutum sergilemiştir. Dindar Siyonist olan ve Ürdün Nehri'nden Akdeniz'e iki-devletli çözümün gerçekleşmesine imkan kalmadığını savunan Bennett, yasada yerleşimciliğin desteklenmesi ile ilgili maddenin yer almaması halinde, yasaya destek vermeyeceğini söylemiştir. Ultra-Ortodoks Aşkenaz Yahudilerin temsilcisi Birleşik Tevrat Yahudiliği ile Ultra-Ortodoks Sefarad Yahudilerin temsilcisi Shas Partisi, Ortodoks olmayan Yahudilik yorumlarının yasayla tanınması durumunda, hükümetten çekileceklerini açıklamışlardır. Ultra-Ortodoks partilerin İsrail'deki dinsel çoğulculuğa karşı çıkmaları, hükümetten ayrılacakları tehdidinde bulunmaları, Likud Partisi'ni yasa çalışmaları sırasında oldukça zor durumda bırakmıştır (Jonathan Lis, 15.05.2017). Bu bağlamda, Kulanu Partisi lideri ve hükümet ortağı Moshe Kahlon'un yasanın kabulünden bir hafta sonra, yasanın alelacele kabul edildiğini belirtmesi anlamlıdır. Kahlon'a göre, yasanın gelecekte düzeltilmesi gerekecektir. Kahlon, yasa lehinde oy vermesini koalisyon ortaklığının gereği olarak açıklamış ve yasa ile hata edildiğini öne sürmüştür (Stuart Winer, 26.07.2018).

Yasa, İsrail'in temel yasalarından biri olmuştur ve anayasal değerdedir. Yasanın genel kurulda oylamasında çekimser kalan 2 milletvekili vardır. Bu kişiler, Likud Partisi kurucularından Menachim Begin'in oğlu, Likud Partisi milletvekili Benny Begin ile Likud Partisi'nde siyaset yapmış, Mizrahi Yahudi olmasına rağmen Aşkenaz Yahudilerin hegemonyasındaki İsrail siyasetinde yükselebilmiş David Levy'nin kızı bağımsız milletvekili Orly Levy-Abekasis'dir. Yasaya red oyu veren milletvekilleri arasında, hükümet ortağı olan partilerden 2 milletvekili vardır. Bu kişiler, Yisrael Beiteinu Partisi'nden Hamad Amar ve Kulanu Partisi'nden Akram Hasson'dur. İki milletvekilinin ortak özelliği Dürzi olmalarıdır.

İsrail siyasetinde tartışmalara neden olan yasa 11 maddeden oluşmaktadır (Raoul Wootliff, 19.07.2018).

1. Maddede, İsrail topraklarının Yahudi halkının tarihsel anavatanı olup İsrail Devletinin tarihsel anavatanda kurulduğu, İsrail Devletinin Yahudi halkının ulus-devleti olup Yahudi ulusunun doğal, dini ve tarihsel olarak kendi kaderini tayin etme hakkını kullandığı, İsrail Devletinde ulusal kaderini tayin etme hakkının münhasıran Yahudi halkına ait olduğu yazılıdır.

2. Maddede, devletin adının İsrail olduğu, devletin bayrağının beyaz zeminde, iki mavi şeridin uçta ve ortada Davud Yıldızı'nın yer aldığı şekilde olduğu, devletin sembolünün yedi kollu Menorah, zeytin yapraklarının her iki yanda yer aldığı ve en altta İsrail sözcüğünün yer aldığı şekle sahip olduğu, devletin milli marşının "Hatikvah" (Umut) olduğu, devlet sembolleri ile ilgili ayrıntıların daha sonra yasayla düzenleneceği yazılıdır.

3. Maddede, Yeruslayim'in birleşik ve bütün olarak İsrail Devletinin başkenti olduğu yazılıdır.

4. Maddede, devletin dilinin İbranice olduğu, Arapça'nın devlette özel statüye sahip olduğu, devlet kurumlarında Arapça'nın kullanımının yasayla düzenleneceği, bu hükmün Arapça'ya daha evvel temel yasayla tanınmış statüyü değiştirmeyeceği yazılıdır.

5. Maddede, devletin Yahudi göçüne ve sürgündekilerin toplanmalarına açık olacağı yazılıdır.

6. Maddede, devletin, Yahudilikten veya yurttaşlıktan dolayı Diasporadaki Yahudilerin ve yurttaşlarının güvenliğini sağlamayı görev edineceği ve Yahudi

Diasporasındaki Yahudi halkının kültürel, tarihsel ve dinsel mirasını korumak için devletin hareket edeceği yazılıdır.

7. Maddede, devletin Yahudi yerleşimlerini ulusal bir değer olarak gördüğü ve Yahudi yerleşimlerinin kurulmasını ve gelişmesini cesaretlendireceği ve teşvik edeceği yazılıdır.

8. Maddede, İbrani takviminin devletin resmi takvimi olduğu, İbrani takviminin yanı sıra Jülyen takviminin resmi olarak kullanılacağı, iki takvimin kullanımının daha sonra yasa ile düzenleneceği yazılıdır.

9. Maddede, Bağımsızlık Günü'nün devletin resmi tatili olduğu, İsrail savaşlarında hayatını kaybedenler için Anma Günü ile Holokost Anma Günü'nün ve kahramanlık anma günlerinin devletin resmi anma günleri olduğu yazılıdır.

10. Maddede, cumartesi ve Yahudi tatillerinin devletin resmi dinlenme günleri olduğu ve Yahudi olmayanların kendi tatil günlerinde dinlenme onuruna sahip oldukları, bu hususlar ile ilgili ayrıntıların yasayla belirleneceği yazılıdır.

11. Maddede, bu temel yasanın herhangi bir yasayla değiştirilemeyeceği, parlamento çoğunluğu ile kabul edilmiş yine bir temel yasayla ancak değiştirilebileceği yazılıdır.

Yasanın basit ve anlaşılır olmasına özen gösterildiği söylenebilir. Yasa, sembolik öneme sahiptir ve deklaratif bir üslupla yazılmıştır. Bu özellikleri nedeniyle, çok fazla tartışmaya neden olduğu söylenebilir. Örneğin İsrail Devletinin İsrail yurttaşı Yahudilerin devleti olduğu kadar, Diaspora Yahudilerinin de devleti olduğunun yasada belirtilmiş olması, Yahudiliğin etnik mi yoksa dinsel kimlik mi olduğu tartışmalarını alevlendirmiş (Bernard Avishai, 30.07.2018), özellikle Diaspora Yahudilerinin yurttaşı oldukları devletlerde devlete sadakat tartışmaları açılmıştır. İsrail yurttaşı Yahudilerin dünyadaki Yahudi nüfusunun yaklaşık olarak %45'ini oluşturduğu, Yahudilerin yarısından fazlasının İsrail dışında yaşadığı, örneğin ABD'de Yahudi nüfusun yaklaşık 5.700.000 olduğu (Jewish Virtual Library, 2018) düşünüldüğünde, Yahudiliğin etnik mi yoksa dinsel kimlik mi olduğu tartışmaları anlaşılır gözükmektedir. İsrail yurttaşlığına sahip olmayan Yahudilerin, İsrail yurttaşı Araplara nazaran İsrail Devleti nezdinde kayrılan olması, İsrail'e göçmeye karar veren herhangi bir Yahudi'nin otomatik olarak İsrail yurttaşlığını elde edebilmesi, zaten kusurlu olan İsrail demokrasisinin yasa ile daha kusurlu hale gelmesi, yasaya dair başlıca itirazları oluşturmuştur. Diaspora Yahudilerinin

yurttaşı oldukları devletlerde devlete sadakat tartışmalarının açılmasıyla, Anti-Semitizm düzeyinin yükseldiği düşünüldüğünde, yasa ile ilgili, İsrail dışından Yahudilerin yaptığı eleştiriler anlaşılabilirlik arz etmektedir.

İsrail dışında yaşayan Yahudilerin yaptıkları eleştiriler, İsrail'in liberal demokratik bir devlet olmaktan uzaklaşmasına odaklanmaktadır. İsrail içinden hükümet karşıtlarının yaptıkları eleştirilerse çok çeşitlenmektedir. Örneğin, İsrail'i kolonyalist bir devlet olarak tanımlayan Asad Ghanem'in yaklaşımını (Diren Çakmak, 2014:99) benimseyenler, Oren Yiftachel'in İsrail'in rejiminin etnokrazi olduğuna dair görüşünü (Diren Çakmak, 2014:85) doğru bulanlar, Sammy Smooha'nın İsrail'de etnik demokrasinin olduğuna dair iddiasını (Diren Çakmak, 2013:54) haklı sayanlar, Yoav Peled'in İsrail'de etnik cumhuriyetçiliğin görüldüğüne dair düşüncesine (Diren Çakmak, 2014:72) sahip çıkanlar, liberal demokratik devlet özelliğini İsrail'in kurulduğu andan itibaren taşımadığını savunmaktadırlar. İsrail radikal sol düşüncesi içinde sayılabilecek bu muhalif gruplara göre, İsrail merkez sol düşüncesi içinde yer alan hükümet muhaliflerinin, ulus-devlet yasası ile İsrail demokrasinin İsrail Bağımsızlık Bildirgesi ile vaat edilenlerin gerisine düştüğü iddiaları geçerli değildir. Radikal sağ siyaset bilimci Mordechai Kedar'ın Filistin Emirlikleri Projesi (Diren Çakmak, 2016:61) ile yaptığı gibi Filistin ulusunun var olmadığı kabulüne dayanan projeler üretmekle İsrailli Yahudilerin tamamını suçlayan Arapların eleştirileri ise, ırkçı bir devlet olarak kurulan İsrail'in gittikçe daha fazla ırkçı olduğu iddiasına dayanmaktadır. Radikal eleştiriler göz ardı edilirse, İsrail ulus-devlet yasasına dair eleştirilerin İsrail Bağımsızlık Bildirgesiyle çeliştiği iddiası üzerinde yoğunlaştığını söylemek mümkündür.

II. Yasa ve İsrail Bağımsızlık Bildirgesi

14 Mayıs 1948 tarihinde ilan edilen İsrail Bağımsızlık Bildirgesine son şeklini veren kişi, İsrail Devletinin ilk başbakanı David Ben-Gurion'dur. Bildirgeye damgasını vuran Sosyalist (İşçi) Siyonistler ve Liberal Siyonistlerdir. Sosyalist ve Liberal Siyonistler, Yahudi nüfusunun çoğunluğu oluşturduğu ve Yahudilerin güvenliğinin sağlandığı sınırlara sahip bir devletten yana olmuşlardır. Sosyalist ve Liberal Siyonistlerden farklı olarak, Yahudilerin tarihsel ve kültürel olarak var oldukları toprakların tamamını isteyen Revizyonist Siyonistler, Bildirge imzacıları arasında yer almamışlardır. Dindar Siyonistler Revizyonist Siyonistlerle benzer düşünceye sahip olmakla birlikte, İsrail'in kuruluş sürecinde Sosyalist ve Liberal

Siyonistler ile birlikte hareket etmişlerdir. Siyonistler arasındaki çekişme, İsrail siyasal hayatı içinde sol ve sağ kanatları oluşturmuştur.

Revizyonist Siyonistler, toprak miktarı itibariyle, Büyük İsrail'den yana olmuşlardır. 1917 Balfour Deklarasyonu ile Yahudilere ilk kez Birleşik Krallık ulusal yurt sözü verdikten sonra (Martin Gilbert, 2008: 36), 1920'de San Remo'da gerçekleşen ve Birinci Dünya Savaşı sonunda toprak paylaşımlarının görüşüldüğü toplantıda, 24 Nisan 1920 tarihli belge imzalanmış ve belge ile bugünkü Ürdün, İsrail, Filistin Yönetimi toprakları ile Golan Tepeleri'ni içine alan coğrafyada Yahudi Devletinin kurulması kabul edilmiştir (Eli E. Hertz, 2008:6). Bu belge daha sonra anlaşmaya dönüştürülmüş ve 10 Ağustos 1920 tarihinde Sevr Anlaşması olarak kabul edilmiştir. 120.466 kilometrekare üzerinde Yahudi Devletinin kurulmasına dair anlaşmanın imzalanmasından iki yıl sonra, bölgedeki Arapların itiraz etmeleri (Yehoshua Porath, 1977:81), Fransa ve Birleşik Krallık arasındaki Ortadoğu'daki rekabetin sertleşmesi nedeniyle, Yahudilere önerilen toprak miktarı azaltılmıştır. 1922'de Yahudi Filistini'nin sınırları bugünkü İsrail ve Filistin Yönetiminin topraklarından ibaret çizilmiş ve Arap Filistin'i bugünkü Ürdün olarak belirlenmiştir. Böylece 1920'de 120.466 kilometrekare olarak kurulması beklenen Yahudi Devleti, 1922'de 28.166 kilometrekare ile sınırlandırılmıştır (Eli E. Hertz, 2008:7). 16 Eylül 1922 tarihinde küçültülmüş haliye harita Milletler Cemiyeti'nin tüm üyelerinin oybirliği ile kabul edilmiştir. Milletler Cemiyeti'nin kararında, Yahudi halkının tarihsel bağı nedeniyle Filistin'in Yahudi ulusal vatanı ilan edildiği yazılıdır. Revizyonist Siyonistler, 1922 kararını reddetmişlerdir. Çünkü Yahudilerin tarihteki ilk devleti, M.Ö. 11. Yüzyılda kurulan ve başkenti Yeruslayim olan İsrail Krallığı toprakları (Erich H. Cline, 2005:40) ile 1922 haritası örtüşmemektedir. Revizyonist Siyonistler, İsrailoğullarının tarihi topraklarının tamamında, Ürdün Nehri'nin iki tarafında konumlanan bir devlet istemişlerdir (Charles S. Liebman et. al, 1983:66). 1937'de Birleşik Krallık'ın 1922 tarihli haritayı yeniden ikiye bölmeye kalkışması, Revizyonist Siyonistler için yine kabul edilmez olmuştur. Öyle ki, Revizyonist Siyonistlerin silahlı grupları, Birleşik Krallık sömürge memurlarına yönelik terör eylemlerinde bulunmuşlardır (Roger Hardy, 2017:79-82). Sosyalist ve Liberal Siyonistleri, her önerilene kabul etmekle itham etmişler, Sosyalist Siyonistlerle silahlı çatışmalara girmişlerdir (Colin Shindler, 1995:32-33). Revizyonist Siyonistler, Birleşmiş Milletler'in 1947 Filistin paylaşım planını (Martin Gilbert, 2008: 141) planda Yeruslayim'e bağımsız kent statüsü verildiğinden

reddetmek gerektiğini savunmuşlardır. İsrail Devletinin kuruluşu öncesinde yaşanan Siyonistler arasındaki çekişmeler, devletli dönemde devam etmiştir.

Revizyonist Siyonistler, 1948 sonrasında devlet örgütlenmesinden dışlanmışlardır. İsrail siyasetinde, 1948'den 1977'ye Sosyalist (İşçi) Siyonizmin temsilcisi İşçi Partisi'nin hegemonyası görülmüştür (Colin Shindler, 2008:98). Revizyonistler ilk defa, Likud Partisi kurucusu Menachim Begin'in başbakanlığı ile 1977'de iktidara gelmişlerdir. İsrail'in mevcut başbakanı Benjamin Netanyahu'nun da Revizyonist Siyonizm hareketi içinde yetiştiğini hatırlatmak gerekir. Birinci İntifada'nın sonucu olarak, ABD arabuluculuğunda 1993'te başlayan Oslo Barış Süreci'nin 2000'de patlak veren İkinci İntifada ile sona ermesi, 1992'de temel yasa olarak kabul edilen İnsan Onuru ve Özgürlüğü Yasası ile başlayan İsrail Devletinin liberalleşmesi sürecine son vermiş, Post-Siyonistlerin İsrail'in bütün İsrail yurttaşlarının devleti olması yönündeki talepleri (Yoram Hazony, 2000:7-8), İsrail sağ kanat siyasetçiler tarafından hoş görülmez olmaya başlamış ve devletin Siyonizmsizleştirilmesini (Siyonizmden arındırılmasını) istemek vatan hainliğinden sayılır olmuştur. Siyonizmin ihyası talebi kuvvetlenmiş, Revizyonist Siyonizmin devamı sayılabilecek Neo-Siyonizm yükselmeye başlamıştır. Neo-Siyonistler, Ürdün Nehri'nden Akdeniz'e iki devletin yaşaması için yeterli toprak olmadığını vurgulayarak, iki-devletli çözümün öldüğünü ve yeni çözüm seçenekleri üzerinde düşünme zamanının geldiğini savunmaya başlamışlardır. Uri Ram'ın 21. yüzyılda Post-Siyonistler ile Neo-Siyonistler arasındaki rekabetin İsrail siyasetini belirleyeceği iddiası (Diren Çakmak, 2015:274) doğrulanmış gözükmektedir.

1990'lardan 2000'lere İsrail toplumunun nüfus yapısında gerçekleşen değişiklik, devletin niteliklerine dair tartışmaları büsbütün anlamlı kılmıştır. İsrail Cumhurbaşkanı Reuven Rivlin 2015'te yaptığı konuşmasında (Reuven Rivlin, 2015), 1990'dan 2015'e ilkokul birinci sınıf öğrencilerde; seküler-Yahudi (Hiloni) nüfusun %52'den %38'e düştüğünü, Ultra-Ortodoks Yahudi (Haredi) nüfusun %9'dan %22'ye çıktığını, dindar-milliyetçi Yahudi (Dati) nüfusun %16'dan %15'e düştüğünü, Arap nüfusun %23'ten %25'e çıktığını söylemiş ve bu konuşma yakın gelecekte İsrail toplumunun yaklaşık yarısının Anti-Siyonist olabileceğini göstermesi bakımından İsrail kamuoyunda deprem etkisi yaratmıştır. Ultra-Ortodoks Yahudi erkeklerin zorunlu askerlik yapmaları gerekliliği iddiası anlamlı hale gelmiş, İsrail toplumunun bütünleşmesinde önemli bir işlev gören askerlik görevinin ifasının zarureti vurgulanmaya başlamıştır. Ortodoks Yahudiliğin resmi ve makbul din yorumu kabul edildiği İsrail'de (Daniel J. Elazar,1997), özellikle ABD'li

liberal Yahudilerin etkisiyle, Muhafazakar Yahudilik ve Reform Yahudiliği taleplerinin güçlenmeye başlaması (Joshua Davidovich, 20.07.2018), Ağlama Duvarı'ndaki ibadetlerde kadınların erkeklerle eşit koşullarda ibadet talepleri (Carlo Strenger, 29.03.2016), bazı hahamların yürüttükleri Yahudiliğe geçiş işlemlerindeki sorunların giderilmesi veya dini mahkemelerde boşanmada kadınların yaşadıkları güçlüklerin çözülmesi (Andrew Tobin, 22.08.2016) gibi çağın gerektirdiği yeni isteklere İsrail Hahambaşılığının kuralları daha da katılaştırarak cevap vermesi, hatta Yahudilik yorumunun Ortodoksluktan Ultra-Ortodoksluğa kaydığını söylemeye imkan veren uygulamaların görülmeye başlaması (Seth Farber, 01.08.2018), seküler Yahudilerin kendilerini Ultra-Ortodoks Yahudiler tarafından kuşatılmış hissetmeleri (Clyde Haberman, 19.07.1995), devletin niteliklerine ilişkin tartışmaları gündelik hayata taşımıştır. 400 milyonluk Arap nüfusla ve Filistin Yönetimi sayılmazsa 21 Arap devletiyle etrafı sarılı İsrail Devleti, varoluşsal tehdit algısı içindeyken; İsrail toplumunun geleceği de kaygı yaratmaya başlamıştır. Yasa, İsrail'in devlet ve toplum olarak çeyrek asırdır yaşadığı değişime ve varoluşsal kaygısına (Gideon Allon et al., 18.12.2003) geleceği planlama adına, İsrail sağının verdiği yanıtıdır.

İsrail sağı, 1991'de gerçekleşen Madrid Konferansı ile temelleri atılan Oslo Barış Süreci'nin başarısızlık ile kapandığını İsrail iç siyasetinde resmileştirmek istemiş ve bunu Yahudi ulus-devlet yasası ile yapmıştır. Sosyalist ve Liberal Siyonizm ile Revizyonist Siyonizm arasındaki kutuplaşmanın İsrail'deki siyasetin sol ve sağ kanatlarını kurduğu dikkate alındığında; Sosyalist ve Liberal Siyonistlerin devletin hem Yahudilerin ulusal haklarını koruyan hem de Yahudi olmayanların bireysel haklarını güvence altında tutan, devletin örgütlenmesinde milliyetçilik ve liberalizm veya özgülük ve evrensellik arasında denge kuran sistemleri (Alexander Yakobson et al., 2009:2-3), tüm kusurlarına rağmen 70 yıl sürebilmiş; yasa ile bu denge Yahudilik lehine değişmiştir. Yasada, İsrail'in demokratik bir devlet olduğunun belirtilmemiş olması, bunun en somut kanıtıdır. Dolayısıyla yasanın kabul edildiği tarihi, Sosyalist ve Liberal Siyonistlerin İsrail'inden Revizyonist ve Dindar Siyonistlerin İsrail'ine geçiş tarihi olarak kabul etmek mümkündür. Bu bağlamda, İsrail ulus-devlet yasası maddelerinin İsrail Bağımsızlık Bildirgesi (Israel Official Gazette, 14.05.1948) ile uyumlu olup olmadığını ele almak isabetli olacaktır.

İsrail Bağımsızlık Bildirgesinin girişinde, İsrail topraklarının Yahudi halkının doğum yeri olduğu yazılıdır. İsrail toprakları; Yahudi halkının manevi, dini ve siyasi kimliğinin şekillendiği, ilk defa devlete sahip olduğu, ulusal ve evrensel önemde kültürel değerlerin yaratıldığı, ebedi olan Kitapların Kitabı'nın dünyaya verildiği yer olarak tarif edilir. [The Land of Israel was the birthplace of the Jewish people. Here their spiritual, religious and political identity was shaped. Here they first attained to statehood, created cultural values of national and universal significance and gave to the world the eternal Book of Books.] (Israel Official Gazette, 14.05.1948). Yahudi halkının zorla topraklarından çıkartıldığı, sürgün edildiği ancak Yahudilerin tekrar anavatana dönme umudunu kaybetmedikleri ve anavatana dönmek ve siyasi özgürlüklerini yeniden inşa etmek için dua ettikleri Bildirgede ifade edilir. İsrail toprakları ile Yahudi halkı arasındaki tarihsel ve geleneksel bağa vurgu belirgindir. İsrail topraklarının tarihsel sınırları açıkça Bildirgede ifade edilmemiştir. Bildirgede ilk Siyonist yerleşimcilerden övgüyle bahsedilir. Göçmen değil öncü olarak anılan yerleşimcilerin anavatana dönerek çölü çiçeklendirdikleri, İbranice'ye hayat verdikleri, köyler ve kentler inşa ettikleri, ekonomik olarak büyüyen ve kültürel olarak gelişen bir toplum yarattıkları, barışsever oldukları, aynı zamanda kendilerini nasıl savunacaklarını bildikleri, ilerlemenin nimetlerini tüm ülkenin yaşayanlarına armağan ettikleri belirtilir. Bu emeği vermiş olan Yahudi halkının bağımsız bir ulus olmayı hak ettiği vurgulanır (Israel Official Gazette, 14.05.1948).

Bildirgede, ilk Siyonist Kongre'yi 1897'de toplayan ve Kongre'ye başkanlık eden Theodor Herzl, Yahudi Devletinin manevi babası olarak nitelendirilir. Theodor Herzl, Yahudi halkının kendi ülkesinde yeniden doğma hakkı olduğunu dünyaya ilan etmiş olması nedeniyle, devletin babası kabul edilir. Yahudi halkının anavatanda yeniden doğma hakkının tanındığı belge olarak 2 Kasım 1917 tarihli Balfour Deklarasyonu da Bildirgede anılır. Milletler Cemiyeti tarafından, Yahudi halkı ile İsrail toprakları arasındaki tarihsel bağın, tüm üye devletlerin onayıyla doğrulandığı belirtilir. Milletler Cemiyeti'nin Yahudi halkına ulusal yurdu yeniden inşa etme hakkı tanımış olduğunun altı çizilir. Avrupa'da milyonlarca Yahudi'nin katlediliş nedeni, yurtsuzluk olarak nitelendirilir ve yaşanan katliamlar Yahudi Devletinin kurulmasının acil ve zaruri olduğunun göstergeleri sayılır. İsrail topraklarında kurulacak olan Yahudi Devletinin dünyadaki her Yahudi'ye kapısının açık olacağı, her Yahudi'nin anavatana dönüş hakkı olacağı ve Yahudi halkının dünya uluslar ailesinin saygın bir üyesi olacağı ifade edilir. Avrupa'da Holokost'u yaşayanlardan dünyanın pek çok farklı bölgesinde yaşayan Yahudilere, Yahudilerin

İsrail topraklarına dönmek için zorluklar yaşadıkları, sınırlamalar ve tehlikelerle karşılaştıkları ancak bütün bunların İsrail topraklarına dönüşlerini durduramadığı, Yahudilerin onurlu ve özgür olarak ulusal anavatanda yaşamak isteginden vazgeçmedikleri Bildirgede yazılıdır. [Survivors of the Nazi Holocaust in Europe, as well as Jews from other parts of the world, continued to migrate to Eretz-Israel, undaunted by difficulties, restrictions and dangers, and never ceased to assert their right to a life of dignity, freedom and honest toil in their national homeland.] (Israel Official Gazette, 14.05.1948).

Bildirgede, İkinci Dünya Savaşı sırasında Filistinli Yahudilerin özgür ve barışsever devletler tarafında yer aldığı altı çizilir. Filistinli Arapların Nazi güçleri ile birlikte hareket ettikleri akla geldiğinde, Bildirgedeki bu vurgu anlamlıdır. Nazi gaddarlığına ve kötülüğüne karşı savaşmış ve kanlarını dökmüş olan Yahudilerin, Birleşmiş Milletler Örgütü'nü kuran uluslar tarafından dikkate alınmaya hakları olduğu Bildirgede yazılıdır. 29 Kasım 1947'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda kabul edilen İsrail topraklarında bir Yahudi Devletinin kurulması kararının geri alınamaz olduğu Bildirgede ifade edilir. [On the 29th November, 1947, the United Nations General Assembly passed a resolution calling for the establishment of a Jewish State in Eretz-Israel; the General Assembly required the inhabitants of Eretz-Israel to take such steps as were necessary on their part for the implementation of that resolution. This recognition by the United Nations of the right of the Jewish people to establish their State is irrevocable.] (Israel Official Gazette, 14.05.1948). Böyle bir ifadenin varlığı, tarihsel süreç içerisinde Yahudilerin geleceğine ilişkin uluslararası toplum tarafından alınan kararların sürekli değiştirilmiş olduğuna göndermede bulunulmak istenmesi ve son kararın artık tersine çevrilemez olduğuna dikkat çekilmek istenmesiyle açıklanabilir. Çünkü bağımsız Yahudi Devletinin kurulmasının gecikmesi, çok sayıda Yahudi'nin ölümüne neden olmuştur. Yahudi halkının, diğer bütün uluslar gibi kendi kendisinin efendisi olmaya hak sahibi olduğu, diğer uluslar gibi Yahudi halkının kendi kaderini kendi tayin etme doğal hakkına sahip olduğu belirtilir (Israel Official Gazette, 14.05.1948).

Bildirgede, Yahudilerin devlete neden gerek duydukları ve neden Filistin'de devlet kurulduğu açıklandıktan sonra, devletin adı ilan edilir. [Accordingly we, members of the People's Council, representatives of the Jewish Community of Eretz-Israel and of the Zionist Movement, are here assembled on the day of the termination of the British Mandate over Eretz-Israel and, by virtue of our natural

and historic right and on the strenght of the resolution of the United Nations General Assembly, hereby declare the establishment of a Jewish state in Eretz-Israel, to be known as the State of Israel.] (Israel Official Gazette, 14.05.1948). Yahudilere tarihsel ve dinsel olarak İsrailoğulları veya Yeruslayim'deki Siyon Dağı'na göndermeyle Siyon halkı denildiğinden, devletin adının İsrail veya Siyonya veya Yahuda olması beklenir bir durumdur (Haaretz,07.05.2008). Ancak 1947 BM paylaşım planına göre, Yeruslayim'in bağımsız kent statüsünde kabul edilmiş olması, Yahuda ve Samarya'nın (Batı Şeria) Araplara verilmiş olması, Yahudi tarihindeki önemli yerlerin Yahudilere önerilen toprak parçasında bulunmaması nedenleriyle, Siyonya ve Yahuda, devletin adı olarak seçeneklerden çıkartılmış; Yahudilerin tarihteki ilk devleti olan İsrail Krallığına göndermeyle, antik İsrail'den modern İsrail'e geçişi vurgulamak için devletin adı İsrail olarak belirlenmiştir. Araplara önerilen topraklarda Arapların devletin adı olarak Filistin'i seçecekleri varsayıldığından, Filistin, devlet adı olarak düşünülmemiştir. Arap Filistin'i ve Yahudi Filistin'i gibi benzer isimlendirmelerin gelecekte sorun yaratacağı öngörülmüştür. Bildirgede devletin adı ilan edilirken "İsrail topraklarında Yahudi Devleti" (Israel Official Gazette, 14.05.1948) ibaresine yer verilir. Bildirge'de devletin sınırlarını belirlemekten kaçınıldığını söylemek doğru olur. Bu, İsrail kurucularının öngörülü olduklarını ortaya koymaktadır. Çünkü 1947 BM paylaşım planı ile Yeruslayim bağımsız kent statüsünde kabul edilmiş, ancak paylaşım planını reddeden Araplar İsrail'e savaş açınca, bir dizi Arap-İsrail savaşı gerçekleşmiş ve her savaşta İsrail topraklarını genişletmiştir. 1948-1949 Arap-İsrail Savaşı ile İsrail Yeruslayim'in batısını elde etmiş ve başkent olarak 1949'da Yeruslayim'i belirlemiştir (UN, 2003:9). 1967 Arap-İsrail Savaşı ile Yeruslayim'in doğu kısmını, Golan Tepeleri'ni, Yahuda ve Samarya'yı, sonra Mısır'a iade edecek olduğu Sina Yarımadası'nın büyük kısmını ve Gazze Şeridi'ni elde etmiş, Yeruslayim'i birleştirme imkanı bulmuştur (Israel Ministry of Foreign Affairs, 2013).

Bildirgede, İsrail adıyla bağımsız Yahudi Devleti kurulduğu ilan edildikten sonra, bu devletin Yahudi göçüne açık olacağı yinelenir. İsrail Devletinin Yahudi göçüne açık olacağı yinelendikten sonra; devletin, ülkede yaşayan herkesin çıkarına olacak biçimde ülkenin kalkınmasını sağlayacağı ifade edilir. İsrail Devletinin, İsrail peygamberlerinin hayal ettiği üzere; özgürlük, adalet ve barış üzerine kurulduğu belirtilir. Devletin, ülkesinde yaşayan herkese, din, ırk veya cinsiyet ayırt etmeksizin, sosyal ve siyasal haklarda eşitlik sağlayacağı ifade edilir. İsrail Devleti ülkesinde yaşayan herkesin din ve vicdan özgürlüğü, dil özgürlüğü, eğitim ve

kültür özgürlüğünün devletin güvencesi altında olduğu Bildirgede yazılıdır. Devletin, tüm dinler için mukaddes sayılan Kutsal Yerler'i koruyacağı belirtilir. [The State of Israel will be open for Jewish immigration and for the ingathering of the exiles; it will foster the development of the country for the benefit of all its inhabitants; it will be based on freedom, justice and peace as envisaged by the prophets of Israel; it will ensure complete equality of social and political rights to all its inhabitants irrespective of religion, race or sex; it will guarantee freedom of religion, conscience, language, education and culture; it will safeguard the Holy Places of all religions.] (Israel Official Gazette, 14.05.1948).

Bildirgede İsrail topraklarının tamamında ekonomik birliğin sağlanması için devletin adım atmaya hazır olacağı ifade edilir. Bu, kendilerine önerilen topraklarda Filistinli Araplar tarafından devlet kurulduğunda, Yahudi tarafının ekonomik işbirliğine açık olacağını ortaya koymaktadır. Ancak Filistinli Araplar 1947 BM planı ile kendilerine önerilen toprakları kabul etmeyecekler, Birleşik Krallık manda yönetiminin Filistin'den çekilmesini takiben kendi devletlerini kurmayacaklardır. Böylece 1948'de Filistin'de sadece Yahudi devleti ortaya çıkacaktır. Filistin Kurtuluş Örgütü, İsrail'in kurulmasından 40 yıl sonra yani 1988'de Tunus'ta sürgünde bir Filistin Devletinin kurulduğunu ilan edecek, bu yapı, Çin ve Rusya (1991 öncesi SSCB) dışında BM Güvenlik Konseyi daimi üyelerince tanınmayacaktır. 1993 Oslo Barış Anlaşması'nın gereği olarak 1994'te, Yahuda ve Samarya (Batı Şeria) ve Gazze Şeridi üzerinde ve başkenti Yerusalayim'in doğusu (Doğu Kudüs) olacak biçimde Filistin Yönetimi kurulacaktır. Filistin Yönetimi BM'de temsil edilmekle birlikte bağımsız bir devlet değil, özerk yönetimdir ve sınırları İsrail ile Filistin Yönetimi arasında kalıcı barış anlaşması imzalanması sonucu tespit edilebilecektir. 1948 İsrail Bağımsızlık Bildirgesinde Filistinli Araplar tarafından devlet kurulduğunda, Yahudi tarafının ekonomik işbirliğine açık olacağı taahhüt edilmiştir. [The State of Israel is prepared to cooperate with the agencies and representatives of the United Nations in implementing the resolution of the General Assembly of the 29th November, 1947, and will take steps to bring about the economic union of the whole of Eretz-Israel.] (Israel Official Gazette, 14.05.1948).

Bildirgede, Arapların Yahudilere yaptıkları aylardır süren saldırıların ortasında olunmasına rağmen, İsrail Devletinin Arap sakinlerine, barışı korumak ve devletin kuruluşuna katılmak için tam ve eşit yurttaşlık tanınacağı belirtilir. [We appeal – in the very midst of the onslaught launched against us now for months- to the Arab inhabitants of the State of Israel to preserve peace and participate in the

upbuilding of the State on the basis of full and equal citizenship and due representation in all its provisional and permanent institutions.] (Israel Official Gazette, 14.05.1948). Bildirge ile Araplar ve Yahudiler arasındaki içsavaşın geride bırakılmak istendiği anlaşılmaktadır. İki halk arasında kan davası gütmeye niyetinde olmadığını Siyonist Hareket ilan etmiştir. Anavatanında egemen Yahudi halkının dünyanın bütün uluslarına işbirliği eli uzattığı, bütün Ortadoğu'nun ilerlemesi için ortak mücadeleye İsrail Devletinin hazır olduğu, barış ve iyi komşuluk ilişkisi beklentisi içinde bulunduğu, Diaspora'daki bütün Yahudilerin İsrail topraklarına dönüşü davet edildikleri, İsrail'in kurtuluşu hayali için Diaspora Yahudilerinin devletle dayanışma içinde olmaya çağrıldıkları yazılıdır (Israel Official Gazette, 14.05.1948).

Bildirge metni ile yasa metni birlikte ele alındığında, yasada Bildirge ile çelişen bir madde olduğu söylenemez. Ancak Bildirgede olan ve yasa metninde olmayan, İsrail Devleti nitelikleri arasında, devletin aynı zamanda Yahudi olmayanların da devleti olduğu ibaresidir. Devletin, ülkesinde yaşayan herkese, din, ırk veya cinsiyet ayırt etmeksizin, sosyal ve siyasal haklarda eşitlik sağlayacağı, Bildirgede yer alıp yasada yer almamıştır. İsrail Devleti ülkesinde yaşayan herkesin din ve vicdan özgürlüğü, dil özgürlüğü, eğitim ve kültür özgürlüğünün devletin güvencesi altında olduğuna dair herhangi bir ibare yasada yoktur. Şu halde, İsrail Devletinin yurttaşlarıyla ilişkisinde, 1948'de kurduğu özgürlük ve evrensellik dengesinin evrensel değerlerin aleyhine 2018'de bozulduğu çıkarımı yapılabilir.

III. Yasaya Yönelik Takdirler ve Eleştiriler

İsrail Devletini Yahudilerin ulus-devleti olarak tanımlayan temel yasanın, daha önce kabul edilmiş olan liberal içerikli temel yasaları ortadan kaldırmadığı açıktır. Örneğin 1992 tarihli İnsan Onuru ve Özgürlüğü ve 1994 tarihli Meslek Özgürlüğü temel yasaları anayasal metinler olarak yürürlükte. Yasada, devletin başkentinin Yeruslayim olduğu yazılıdır. Öte yandan, bu yeni bir düzenleme değildir (Basic Law, 1980). Yeruslayim'in bütünleşik olarak İsrail Devletinin başkenti olduğuna dair temel yasa 1980'de çıkartılmıştır.

Yasa ile Arapça İsrail'in iki resmi dilinden birisi olmaktan çıkartılmış, Arapça'nın statüsü düşürülmüştür. Ancak İsrail Devlet kurumlarında Arapça hiçbir zaman İbranice ile tam eşit olmamıştır (Ayelet H. Shalev, 2005:4). Hukuken iki dil arasındaki eşitlik, fiilen uygulanmamıştır. 10 Ağustos 1922 tarihli Filistin Mandası Talimatnamesi'nin 82. Maddesinde, hükümetin tüm kararlarının, Yüksek Komiser

tarafından belirlenen bölgelerdeki yerel yönetimlere ait yazışmaların İngilizce, Arapça ve İbranice olarak yayınlanması zorunlu tutulmuş; bu üç dilin yasama konseyindeki tartışmalarda kullanılabileceği ve yapılacak düzenlemelere bağlı olarak kamu kurumları ile mahkemelerde kullanılacağı belirtilmiştir (League of Nations, 10.08.1922). Bu madde, İsrail Devleti kurulurken değiştirilmiştir. İsrail'in 1948 tarihli ve 1 numaralı Kanun ve Yönetim Talimatnamesi'nin 15. Maddesinin (b) bendinde, Filistin Mandası Talimatnamesi'ndeki İngilizce'nin kullanımını gerektiren hükümlerin kaldırıldığı hükmolunmuştur (Law and Administration Ordinance, 1948). Böylece resmi dil olarak İngilizce kaldırılmış, ancak İbranice ve Arapça, iki resmi dil olarak hukuken kalmıştır. Öte yandan, uygulamada İbranice yegane resmi dil muamelesi görmüştür. Arapça, bireyin ifade özgürlüğü çerçevesinde kabul edilmiş ve Arap azınlığın kollektif hakları çerçevesinde anlaşılmamıştır. Örneğin tüzükler, İbranice yayınlanmış, aylar sonra hukuki zorunluluğun gereği olarak Arapçaları yayınlanmıştır. 1980'lere kadar yol işaretlerinin çoğu İbranice ve İngilizce olup, Arapça kullanımı sınırlı kalmıştır (Ayelet H. Shalev, 2005:5). İbranice bilmeyen bir Arap'ın, İsrail üniversitelerinde okuyabilmesi olanaksızdır. Bugüne kadar İsrail, Arapça'yı uluslararası toplum nezdinde olumlu imaj için kullanmıştır ve Arapça'nın İbranice ile eşitliğine fiilen izin vermemiştir. Şu halde, yasa ile Arapçanın hukuki statüsü düşürülürken, fiili durumun yasalaştırıldığı anlaşılmaktadır.

Normal koşullarda egemen devletin kendi başkentini belirlemesi ve kendi devletinin niteliklerine kendisinin karar vermesi beklenir. Ancak uluslararası toplum, İsrail'e normal davranmamaktadır, negatif çifte standart uygulamaktadır (Alex Freedman, 19.04.2018). Bu durum, Filistin sorununun çözülmemiş olması ile doğrudan ilgilidir. Zaten İsrail'i Yahudi halkının ulus-devleti olarak tanıyan temel yasaya en sert eleştiri yöneltenlerin, Yahuda ve Samarya'yı (Batı Şeria) idare eden Filistin Yönetimi ile Gazze Şeridi'ni idare eden Hamas olmasının nedeni de, Filistinli Arapların devletsizlik sorununun yaratıcısı olarak İsrail'i görmeleridir. 1947 BM Paylaşım Planı sonrasında, Filistinli Araplar kendi devletlerini kurmak ve İsrail'i yıkmak seçeneklerinden ikincisini seçmişler ve başarısız olmuşlardır. İsrail yurttaşı Arapları truva atı olarak görmüşler ve İsraili Arapların Filistinlileşmesini kazanç saymışlardır. Dolayısıyla İsrail'in ulus-devlet yasası, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün İsraili Arapların İsrail toplumuyla bütünleşmesini engellemeye dönük çabalarına İsrail sağına verdiği cevap olarak da okunabilir. Belirtmek gerekir ki, Filistin Yönetimi ve Hamas 10 yılı aşkın süredir halkoyuna başvurmadan, halkı idare

etmekte, halk adına konuşmaktadır (The Economist, 13.07.2017). Demokratik bir rejimin asgari koşulu olan seçimi gerçekleştirilmeyen bu iki yönetim; kusurları olmakla birlikte demokratik bir devlet olan İsrail Devletini eleştirmeye hakkı olanlar arasında ilk sırada yer alması gerekir. Kaldı ki, gelecekte Filistinlilerin bağımsız bir devleti olduğunda, Filistin Devletinin niteliklerinin neler olacağına, örneğin adını Filistin-Arap Devleti veya Arap-İslam Devleti olarak belirlemesine, İsrail'in veya başka devletin karışma hakkı olmayacaktır. Bununla beraber, Arap olmayanların örneğin Yahudilerin olası bağımsız Filistin Devletindeki statüsünün nasıl olacağına dair tahminde bulunmak istenirse, İsrail Devletinin yurttaşı olan Araplara sunduğu haklardan fazla hakkı, Filistin Devletinin yurttaşı olan Yahudilere sunmayacağını tahmin etmek zor olmasa gerekir. Bu tahminde bulunabilmek için, Arap ülkelerinde yaşayan Yahudilerin, 1948 sonrası karşı karşıya kaldıkları felaketleri hatırlamak veya Filistin Yönetiminde Anti-Semitizm oranının %93 olduğunu (The ADL Global 100 Index, 2014) dikkate almak yeterli olacaktır. Dolayısıyla, İsrail'in ulus-devlet yasasını ırkçılıkla eleştiren ve İsrail'e 'apartheid devleti' diyen Arap yönetimlerinin en azından evrensel insan hakları değerlerini benimsemiş ve biçimsel demokrasi kriterlerini sağlamış olmaları beklenir.

Yasa, İsrail'de sağ ve sol Siyonistler arası tartışmaları derinleştirmiş olması bakımından önemli bir dönüm noktasını teşkil etmektedir. Eğer yasa, İsrail'in Yahudi ve demokratik bir devlet olup, tüm yurttaşlarına eşit haklar sunduğu belirtilmiş olsaydı; yasa, uluslararası toplumda İsrail'e negatif çifte standart uygulayan Arap yönetimleri tarafından yine eleştirilirdi ancak Siyonistler arasında fazla tartışmaya sebebiyet vermezdi. Çünkü Sosyalist ve Liberal Siyonistlerin en büyük endişesi, İsrail Devletinin Batı devleti yerine Ortadoğu devleti haline dönüşmesidir. Bu nedenle olsa gerek, Revizyonist Siyonist babanın kızı olarak doğan, İsrail dış istihbarat örgütü Mossad'da görev yapmış olan, Likud Partisi ve Kadima Partisi'nde siyaset yapıp pek çok bakanlık görevlerinde bulunduktan sonra Hatnuah [Hareket] Partisi'ni kuran Tzipi Livni, yapılacak genel seçimlerin, İsrail Devletinin temel karakterini belirlemeye dayalı referandum gibi olacağını savunmaktadır (Judy Maltz,12.08.2018). Öte yandan, 2015'teki genel seçimlerde, İşçi Partisi ve Hatnuah'nın Siyonist Birlik listesi oluşturmasına rağmen Birlik'in 24 milletvekili çıkartabildiği hatırlanırsa, toplumun daha da sağa kaydığı koşullarda, 2019 genel seçimlerinin Sosyalist ve Liberal Siyonizm aleyhine, Revizyonist ve Dindar Siyonizm lehine sonuçlanacağını tahmin etmek mümkündür. Zira yasanın kabulünden hemen sonra yapılan kamuoyu araştırmalarında, parlamentoda 30

sandalyeye sahip, yasanın hamisi parti olan Likud'a desteğin daha da arttığı görülmektedir (Gil Hoffman, 31.07.2018).

Yasanın İsrail parlamentosu genel kurulunda görüşülmesi sırasında, milletvekillerinin yasa ile ilgili yaptıkları yorumlar oldukça ilginçtir. Başbakan Benjamin Netanyahu, yasanın kabulü üzerine "Theodor Herzl'in vizyonunu yayımlamasından 122 yıl sonra, varoluşumuzun temel ilkesini yasaya dahil ettik" demiştir (Anshel Pfeffer et al., 19.07.2018). Arap milletvekillerinin, İsrail Devletinin 'apartheid devleti' olduğunu söyleyip ellerindeki kağıtları savurmaları üzerine, parlamentoda gerginlik yaşanmıştır (Bel Trew, 19.07.2018). Başbakan Netanyahu, Arap milletvekillerinin Ortadoğu'daki tek demokratik devlette eşit hak sahipleri olarak onurlandıklarını belirtmiştir. Netanyahu'ya göre, Yahudilerin ulus-devleti olan İsrail, aynı zamanda tüm yurttaşlarını onurlandıran bir devlettir. İsrail'in karşı karşıya kaldığı varoluşsal tehditlere cevap olarak yasada milli marş, devletin dili ve bayrağı ile ilgili düzenleme yapıldığını söyleyen Netanyahu "Çok Yaşa İsrail Devleti" diye parlamento kürsüsündeki konuşmasını tamamlamıştır (ABC News, 24.07.2018). Arap milletvekillerinden Ahmed Tibi "Bugün demokrasinin ölümü için yaşadığım şoku ve acıyı ifade etmek istiyorum" demiştir (Gideon Allon et al., 19.07.2018). Likud Partisi milletvekili ve Turizm Bakanı Yariv Levin, yasaya itiraz edenlere şöyle seslenmiştir: "Yasada karşı çıktığınız nedir? Yasanın hangi kısmına itirazınız var? İsrail toprakları Yahudi ulusunun anavatanı değil midir? İsrail bizim ulus-devletimiz değil midir? Bayrağımız mı size kabul edilmez geliyor?" (Moran Azulay, 19.07.2018). Yariv Levin'in sorularını, devleti kuran parti olan İşçi Partisi'nin milletvekillerine bakarak sorduğunun altını çizmek gerekir. Yariv Levin'in demogoji yaptığı açıktır. Çünkü yasaya muhalefet eden İsraili Yahudiler, çok az sayıdaki Komünist Yahudiler hariç olmak üzere; İsrail topraklarının Yahudilerin anavatanı olduğuna, bayrağın şekline, devletin sembollerine, milli marşa, dünyanın bütün Yahudilerine devletin kapılarının açık olmasına veya başkent Yeruşalayim olmasına karşı çıkmamaktadır. Karşı çıkılan, yasanın münhasıran Yahudilik vurgusu içermesidir.

Likud Partisi milletvekili Avi Dichter, yasanın İsrail Devletini bütün yurttaşların devleti yapma gayretlerini önleyecek olması bakımından önemli bulduğunu ifade etmiştir. İsrail'in dünyadaki herhangi bir devlet değil, Yahudilerin devleti olduğunun altını çizen Avi Dichter, Yahudilerin İsrail'in yurttaşı olmak ayrıcalığını hissetmelerinden daha olağan bir durum olmadığını savunmuştur. Dichter, Arap milletvekillerinin "Biz, Araplar, kazanacağız, kendi anavatanımızda,

sizden önce biz burdaydık ve sizden sonra burda olacağız” sözlerini dikkatle dinlediğini belirtmiş ve şöyle demiştir: “Siz bizden önce burda değildiniz ve bizden sonra burda olamayacaksınız (...) Hiçbir azınlık devletin sembollerini değiştiremez.” (Knesset Spokesman, 19.07.2018). Avi Dichter Arap milletvekillerine yönelik olarak sözlerine şöyle devam etmiştir: “En fazla yapabileceğiniz, eşit bir ulusal azınlık olarak değil, bireysel haklarınızı eşit olarak kullanan bir ulusal azınlık olarak aramızda yaşamaktır (...) Bu temel yasa Arap diline zarar vermemektedir, bu bir uydurmadır. İsrail iki dilli bir ülke değildir, hiçbir zaman olmamıştır.” (Knesset Spokesman, 19.07.2018)

Yasa savunucularından en ilginç sözleri sarf eden kişi, siyasete girmeden önce İsrail iç istihbarat ajansı Shin Bet görevlisi olarak çalışmış, hukukçu, açık gay kimliği ile tanınan, LGBT onur yürüyüşlerinde fotoğraf vermekten çekinmeyen ve LGBT hakları için İsrail parlamentosunda mücadele veren, Likud Partili milletvekili Amir Ohana olmuştur. Yasa için parlamentoda oluşturulmuş Ortak Komite başkanlığını yürütmüş olan Amir Ohana Arap milletvekillerine şöyle demiştir: “Bizim 21 tane ulus-devletimiz yok Arap halkı gibi (...) Her azınlık çoğunluk olmak ister. Siz 22. Arap devleti olmak istiyorsunuz. 21 devlette yaşayan, aynı dili, aynı milliyeti, aynı dini ve aynı kültürü paylaşan Arap halkı ile çevrelenmiş olan bizim sadece küçük bir ülkemiz var (...) Bu tarihi bir temel kanundur. Kanun, ilk defa açık biçimde İsrail Devletinin karakterinin bütün farklı bileşenlerini sağlamlaştırmaktadır.” (Knesset Spokesman, 19.07.2018). Ohana'nın vurgusu, İsrail Devletinin Araplaştırılmasına Yahudilerin izin vermeyecekleridir. Ohana'ya göre, Birleşmiş Milletler üyesi 21 Arap devleti birlikte hareket etmekte, dünyadaki tek Yahudi devletine tahammül edilmemektedir. Uluslararası örgütlerde ve özellikle Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Arap devletlerinin Filistin sorunu sözkonusu olduğunda Müslüman nüfusa sahip Arap olmayan devletleri yönlendirebildiği, İslam devleti sayısının Birleşmiş Milletler'in yaklaşık 1/3'ünü oluşturduğu dikkate alındığında; yasa gerekçesini, Amir Ohana'nın İsrail'in dünya siyasetinde şeytanlaştırılmasına ve gayrimeşrulaştırılmasına verilmiş ulusal bir cevap olarak nitelendirmiş olması anlamlıdır. Ohana'nın sözlerinde dikkat çekici olan diğer husus, İsraili Arapları Filistin Yönetiminin İsrail içindeki temsilcileri olarak görmesidir. Yasanın kabulünden sonra, İsraili Arap milletvekillerinin talebi ile Filistin Kurtuluş Örgütü'nün yasa kabul gününü “İsrail Apartheid'ına Direnme Günü” ilan etmiş olmasının (Jerusalemonline, 20.08.2018), İsrail siyasetinde Amir Ohana gibi düşününlerin eline kanıt verdiğini söylemek mümkündür.

Likud Partisi milletvekili Benny Begin, yasanın oylamasında çekimser oy vermiştir. Yasaya dair şöyle demiştir: “Yedi yıl önceki benim önerim bugün çok destek gördü. Ancak zaman değişti ve bugün eşit yurttaşlık haklarını sürdürmeye bağlılığı içeren ifadeyi reddetmek liberal milliyetçi bir parti olarak Likud’un tercihi olamaz. İki kavramın ayrılmaz olduğunu biliyoruz. İki kavram birden ifade edilmelidir. İnsan haklarını korumayan bir milliyetçilik şiddete dönüşür. Bu ayrıma dikkat edin arkadaşlarım.” (Knesset Spokesman, 19.07.2018). Benny Begin’in söylemeye çalıştığı, milliyetçilik ile şövenizm arasında ayrım olduğudur ve Begin yasayı milliyetçi değil şövenist bulmaktadır. Begin’e göre, Likud’un diğer milliyetçi partilerden farkı ve merkez-sağ parti olarak nitelendirilmesinin nedeni, insan haklarını dışlamayan milliyetçiliği savunmasıyla bilinmesidir. Benny Begin, yasa metninde “İsrail Devletinin Yahudi ve demokratik bir devlet olup, tüm yurttaşlarına eşit haklar sunduğu” ibaresinin yer almış olması halinde, yasanın, İsrail parlamentosundan çekişmesiz geçeceğini savunmuştur (Shahar Hay, 01.05.2018). Benny Begin ile aynı görüşü paylaşan Tzipi Livni de, Begin’in önerisi gerçekleştirilmiş olsaydı, yasanın en az 100 milletvekilinin onayıyla kabul edilebileceğini söylemiştir (Moran Azulay, 19.07.2018). Siyasetçi Yosef Lapid’in oğlu olan, gazetecilikten siyasete geçerek 2012’de Yesh Atid Partisi’ni kuran, seküler Yahudilerin çıkarlarını korumayı amaç edinen bu partinin genel başkanlığını sürdüren Yair Lapid de yasa muhalifleri arasında yer almış ve yasaya dair şöyle demiştir: “Zeev Jabotinsky bu yasayı imzalamazdı.” (Knesset Spokesman, 19.07.2018). Zeev Jabotinsky’nin Revizyonist Siyonizmin babası olduğu hatırlandığında, Yair Lapid’in yasayı milliyetçi değil şövenist bulduğunu söylemek mümkündür.

İrlanda’nın Hahambaşısı olup sonra İsrail Devletinin ilk Aşkenaz Hahambaşısı olarak görev yapan Yitzhak Halevi Herzog’un torunu, 1983-1993 yıllarında İsrail Cumhurbaşkanı olan General Chaim Herzog’un oğlu, 2013-2018 yıllarında İşçi Partisi genel başkanlığını yürüten, 1929’da kurulmuş olup İsrail’e Yahudi göçünü sağlamak ve İsrail ile Diaspora Yahudiliği arasındaki ilişkileri güçlendirmek amacını taşıyan örgüt olarak faaliyet gösteren İsrail Yahudi Ajansı’nın (The Jewish Agency for Israel) başkanlığına yasa görüşmeleri devam ederken seçilen Isaac Herzog; Cumhurbaşkanı Reuven Rivlin’in yasaya dair görüşlerini bildirmesini takdirle karşıladığını belirtmiş (Mati Tuchfeld, 10.07.2018) ve İsrail’in Yahudi, demokratik ve eşitlikçi bir devlet olma özelliklerini kaybetmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Herzog’a göre, yasada eksiklikler varsa da, yasa halkın oylarıyla seçilmiş milletvekillerinin iradesini yansıtmaktadır ve meşrudur (Anshel Pfeffer,

25.08.2018). Yahudiler ve Yahudi olmayanlar arası evliliği Yahudiler için bir veba olarak gördüğünü ifade ettiğinde(David Sheen, 27.06.2018) ABD’li liberal Yahudileri şaşırtmış olan Herzog’un İsrail Yahudi Ajansı başkanlığı nedeniyle, yasaya dair temkinli değerlendirmeler yaptığının altını çizmek gerekir.

Yasanın görüşülmesinin Filistin sorununun tarihine göndermelerle yüklü olduğunun altını çizmek gerekir. Her ne kadar İsrail siyasetinin temel özelliği, siyaset ve tarihin daima iç içe olmasıysa da, yasa görüşmeleri, bu özelliğin en yoğun tespit edildiği görüşmeler olmuştur. Örneğin, Birleşik Liste’nin başkanlığını yürüten Ayman Odeh, yasaya dair öfkesini şu sözlerle ifade etmiştir: “Kfar Qasim katliamı gibi üzeri siyah bayrak örtülü hukuk dışı bir düzen. Bu yasanın da üzerinde siyah bayrak örtülü.” (Knesset Spokesman, 19.07.2018). Kfar Qasim katliamı 1956’da yaşanmış bir olaydır. Katliamla aynı adı taşıyan köy, İsrail ile Ürdün Batı Şeria’sı (Yahuda ve Samarya) arasındaki ‘de facto’ Yeşil Hat üzerinde konumlanmaktadır. Arap köylüler İsrail Sınır Polisi’nin yanlış anlaması nedeniyle ateş altında kalmışlardır. 48 kişi ölmüştür. İlk sorumlular yargılanıp hapis cezasına çarptırılmışsa da, Mısır ile İsrail arasında yaşanan Süveyş Kanal Krizi nedeniyle, Arap savaşçıların köylü kılığına girip İsrail güvenlik güçlerini şaşırtabildiği dikkate alınarak, sonradan affedilmişlerdir. Sosyalist Siyonizm içinde yetişmiş olan Cumhurbaşkanı Shimon Peres resmi olarak 2007’de katliamdan dolayı Araplardan özür dilemiştir (Yoav Stern, 21.12.2007). İlginç olan, Shimon Peres’in özrünün yanlış olduğunu düşünen sağ Siyonizmin,İsrail siyasetinde 10 yıldır güçlenmesinde, İsraili Arapların kendi sorumluluklarını görmeyişleridir. Tüm Siyonizmleri aynı gören İsraili Arap siyasetçiler, Siyonizmin her türünü lanetlemenin yanlış olduğunu yasanın kabulüyle de görmüş değillerdir.Bu durumun,Filistin sorununun çözümüne katkı sunmadığı gibi İsraili Arapların toplumla bütünleşmelerini de zorlaştırdığını belirtmek gerekir.

Yasaya en sert eleştiriyi getiren İsraili Yahudi milletvekili, Meretz Partisi başkanlığını yürüten Tamar Zandberg olmuştur. Feminist, sosyalist, ekolojist ve sekülerist görüşleriyle İsrail siyasetinde bilinen Zandberg şöyle demiştir: “Yasa, eşitlik yerine İsrail hukukuna ırkçılığı getiren bir sabotajdır.” (I24news, 31.07.2018). Zandberg, yasayla birlikte, İsrail yurttaşları arasında hiyerarşi oluşacağını; Yahudilerin birinci sınıf, Dürzilerin ikinci sınıf, Arapların üçüncü sınıf ve LGBT bireylerin dördüncü sınıf yurttaş haline geleceklerini savunmuştur. Devletin yurttaşları arasında din, ırk, cinsiyet ayrımı yapmamayı taahhüt ettiğine dair herhangi bir ifadenin yasada yer almamış olmasını eleştiren Zandberg; yasa

görüşmeleri sırasında, parlamentodan geçmesi halinde, yasayı, Yüksek Mahkeme'ye taşıyacağını ifade etmiştir. Zandberg'e göre, bir temel yasa, başka bir temel yasa ile çelişmemelidir ve yasa, başka bir temel yasa olan 1992 tarihli İnsan Onuru ve Özgürlüğü Yasası ile çelişmektedir (Ramzy Baroud, 05.08.2018). Zandberg'in iddiasının Yüksek Mahkeme tarafından kabul edileceği şüphelidir. Nitekim Habayit Hayehudi kurucularından, Adalet Bakanı Ayelet Shaked, Yüksek Mahkeme'nin temel yasaya müdahale edemeyeceğini, milli iradeye karşı adım atamayacağını ancak başka yasaların temel yasaya uygun olup olmadığına karar verebileceğini vurgulamıştır (Terrance J. Mintner, 08.08.2018). Zandberg, yasanın kabulü sonrasında Yüksek Mahkeme'ye başvurmuştur. Dilekçesinde, yasanın, Arapça'nın statüsü ile ilgili 4. Maddesinin ve devletin Yahudi yerleşimlerini ulusal değer olarak gördüğü ve Yahudi yerleşimlerinin kurulmasını, gelişmesini teşvik edeceği ile ilgili 7. Maddesinin yurttaşlar arası eşitlik ilkesine aykırı olduğu için iptalini istemiştir (The Times of Israel, 31.08.2018).

İsrail'in ulus-devlet yasası, ABD'deki liberal Yahudileri İsrail'in geleceği konusunda kaygılandırmıştır. Yasaya karşı, Amerikan Yahudi Komitesi'nden (American Jewish Committee, AJC) ve İftira ve Karalama ile Mücadale Birliği'nden (Anti-Defamation League, ADL) eleştiri gelmiştir. 1906 yılında ABD'de kurulan, Amerikan Yahudi örgütlerinin çatı kurulu ve amacı dünyadaki bütün Yahudilerin haklarını savunmak olan Amerikan Yahudi Komitesi, İsrail kurucularının İsrail'i Yahudi ve demokratik bir devlet olarak inşa etme düşüncesine, yasanın zarar verdiği yönündeki görüşünü kamuoyu ile paylaşmıştır (AJC, 18.07.2018). 1913'te ABD'de kurulan, dünyada Anti-Semitizmle ve Yahudilere yönelik nefret suçuyla mücadele etmeyi amaç edinmiş olan İftira ve Karalama ile Mücadale Birliği, İsrail Devletinin bayrağı, milli marşı, sembolleri veya başkentinin Yeruslayim olması gibi yasa maddelerine itirazlarının olmadığını, ancak devletin temel karakteri olarak münhasıran Yahudilik vurgusu için endişe duyduklarını, uzun dönemde İsrail hükümetinin çoğulcu kimliğe ve demokrasiye bağlılığının soru işaretleri oluşturduğunu beyan etmiştir (ADL, 19.07.2018). Yasa kabul edilmeden, yasanın parlamentodan geçmemesi için mücadele eden örgütlerden en önemlisi Kuzey Amerika Yahudi Federasyonu (The Jewish Federation of North America, JFNA) olmuştur. 1935 yılında ABD'de kurulmuş olan ve çok sayıda Yahudi örgütü şemsiye kuruluşu olan JFNA, yasanın İsrail'in dünyadaki imajına zarar vereceğini savunmuştur (The Times of Israel, 05.08.2018). ABD'deki liberal gazetelerde,

yasayla, İsrail'in demokrasiyi reddetme sınırına geldiği yazılmıştır (Ronald S. Lauder,13.08.2018). İsrail hükümeti, bu eleştirileri dikkate almamıştır.

Yasaya karşı Dürziler ve Araplar çok sert tepki göstermiştir. Dürzilerin gösterdiği tepki, İsrail siyasi hayatında Dürzilerin gösterdiği ilk büyük tepkidir. 3 Dürzi milletvekili İsrail Yüksek Mahkemesi'ne eşitlik ilkesine aykırılık gerekçesiyle yasanın incelenmesi için dilekçe vermiştir (Jonathan Lis et al., 25.07.2018). Bu milletvekillerinden ikisi, hükümet ortağı partilerden milletvekilidir. İsrail ordusunda görev yapan bazı Dürziler istifa etmişlerdir. Tüm bu gelişmeler üzerine, Başbakan Benjamin Netanyahu, Dürzi ruhani lideri Şeyh Mowafak Tarif ve beraberindeki heyetle görüşmüş, Dürzilerin ülkeye katkılarını vurgulayarak, Dürzilerin yaşam standartlarını iyileştirmeye yönelik kaynak ayrılacağı sözünü vermiştir (Moran Azulay, 26.07.2018). Bu görüşmeye rağmen, 4 Ağustos 2018'de Tel Aviv'de Rabin Meydanı'nda Dürzi toplum temsilcileri önderliğinde büyük bir miting gerçekleşmiştir. Kendilerini "vatanperver muhalefet" olarak nitelendiren Dürziler, diğer Araplardan farklılıklarını vurgulayarak yasaya itirazlarını ortaya koymuşlardır (Anshel Pfeffer, 05.08.2018). Dürziler, devlet için kanlarını esirgemediklerini, negatif ayrımcılığı hak etmediklerini ifade etmişlerdir. Dürziler, ikinci sınıf vatandaş olmak istemediklerini ve Arapça'nın statüsünün düşürülmesini onaylamadıklarını belirtmişlerdir. İsrail Devletinin Yahudi karakterine itirazlarının olmadığını, Yahudilik karakterinin yanı sıra tüm yurttaşların devleti olduğunun ifade edilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Mitingde, Dürziler, İsrail ve Dürzi bayraklarını birlikte sallamışlardır. Yaklaşık 50 bin kişinin katıldığı mitingde, Dürziler "eşitlik eşitlik" sloganı atmışlardır (JTA, 05.08.2018).

Dürziler dışındaki Araplar 11 Ağustos 2018 tarihinde Tel Aviv'de Rabin Meydanı'nda toplanmışlardır (Aljazeera, 12.08.2018). Bu mitingin farkı, Anti-Siyonist olmasıdır. İsrail bayrağının görülmediği mitingde, Filistin Yönetimi bayrakları sallanmıştır. Yaklaşık 30 bin kişinin katıldığı mitingde katılımcılar "Bu bizim ulusumuz, bu bizim vatanımız, Arapça bizim dilimiz" yazılı pankartlar taşımışlardır (Tamar Pileggi, 11.08.2018). Mitingde İsrail'in kolonyalist bir devlet olduğu ifade edilmiştir. İsrail 'apartheid devleti' olarak anılmış ve Filistin Yönetiminin marşı söylenmiştir. Arap milletvekillerinin katıldıkları bu mitingin, yasa muhalifi İsrailli Yahudilerden Liberal Siyonistlerin ve Sosyalist Siyonistlerin desteğini almadığının altını çizmek gerekir. Örneğin Tzipi Livni, Dürzilerin mitingine kendisinin de katıldığını ve Dürzilerin taleplerine destek verdiğini, 11 Ağustos mitingine ise katılmadığını belirtmiştir. 11 Ağustos'taki mitingde, Filistin Yönetimi

bayraklarının sallanmasının, İsraili Arapların İsrail Devletine sadakatlerini tartışmaya açan İsrail sağıının elini güçlendirdiğini belirtmek gerekir. İsrail yurttaşı Arapların, İsrailcilik ve Filistinlilik arasında bir seçim yapması gerektiğini savunan İsrail sağıının, bu mitingdeki görüntüler çerçevesinde, savlarını kuvvetlendiren kanıtları bulduklarını söylemek yanlış olmaz. Başbakan Benjamin Netanyahu, 11 Ağustos mitingine işaret ederek şöyle demiştir: “İsrail bayrağını sallayıp Hatikvah’ı onurla söyleyeceğiz (...) Ulus-devlet yasasının gerekliliği için daha iyi bir kanıt olamazdı.” (The Jerusalem Post, 11.08.2018).

Bu bağlamda, 2003-2017 yıllarında İsrail Yüksek Mahkeme üyesi olarak görev yapan İsraili Arap yargıç Salim Joubran’ın bir gazeteye verdiği mülakatta, İsrail milli marşının (Hatikvah) sözlerinin değişmesi halinde İsrail milli marşını okuyabileceğini, mevcut haliyle okumasının mümkün olmadığını belirttiği (Tova Tzimuki, 2018) ve Salim Joubran’ın kızı Rania Joubran’ın İsrail Devletini temsil eden diplomatlar arasında yer aldığı (Itamar Eichner, 2017) hatırlanırsa, Joubran ailesi üyeleri gibi çok sayıda İsraili Arap için bir gün İsrail milli marşını okuyabilme hayalinin ulus-devlet yasası sonrasında tamamen ortadan kalktığını tahmin etmek mümkündür. 1876 veya 1877 yılında şair Naftali Herz Imber tarafından yazılmış olan, 1933’te 18. Siyonist Kongre’de milli marş olarak kabul edilen, 2004’e kadar resmi olarak kabul edilmesinden kaçınılan Hatikvah (Umut) 1949 tarihli Bayrak ve Amblem Yasası’nda değişiklik yapılmak suretiyle 2004’te resmiyet kazanmış, ulus-devlet yasasıyla anayasal statüye kavuşmuştur. İsraili Arapların okumayı reddettikleri İsrail milli marşının sözlerine yer vermek isabetli olacaktır. Sözleri şöyledir: “Kalbin en derinliğinde/Bir Yahudi’nin ruhu hâlâ hasret çeker/ İleriye, Doğu’nun sonuna kadar bakan/Bir göz sürekli Siyon’u gözler/Umudumuz henüz kaybolmadı/İki bin yıllık umut/Topraklarımızda özgür bir halk olmak için/Siyon topraklarında ve Yeruşalayim’de.” (Hatikvah, 2004).

11 Ağustos mitingi, katılımcılar zarar görmeden sona ermiştir. Ancak miting sonrası, İsrail kamuoyunda, Filistin Yönetimi bayraklarının İsrail’deki mitinglerde kullanımının suç sayılmasına yönelik mevzuat düzenlemesine ihtiyaç duyulduğu tartışılmaya başlamıştır. Mitinge beklenenden az sayıda kişinin katılmış olduğunun altını çizmek gerekir. İsraili Arapların nüfusunun yaklaşık 1.750.000 olduğu dikkate alınır, 30 bin kişinin katıldığı miting, İsraili Araplar tarafından destek görmeyen bir miting olarak nitelendirilebilir. Öte yandan, İsraili Arapların mitingde katılım oranının düşük olmasını, katılmayı güvenli bulmadıkları ve Arap

milletvekillerinin kendilerini zaten temsil ettiklerini düşündükleri biçiminde yorumlamak da mümkündür.

Yasanın parlamentodan geçmemesi için çağrıda bulunanlar arasında çok sayıda İsraili yazar, sanatçı ve aydın olmuştur. Bunlar arasında, dünyaca bilinen yazarlardan Amos Oz, David Grossman, Abraham B. Yehoshua gibi isimler sayılabilir. 180 İsraili yazar, sanatçı ve aydın, Başbakan Benjamin Netanyahu'ya açık mektup yazmış ve şöyle demiştir: "İsrail toplumu ve Amerikan Yahudiliği arasında çatlak yaratan, Araplara, Dürzilere ve Bedevilere negatif ayrımcılık içeren, İsrail'de Yahudi çoğunluğun diğer azınlıklarla birlikte yan yana yaşamasını baltalayan ulus-devlet yasasının derhal iptal edilmesini istiyoruz. LGBT topluluğu üyeleri için eşitlik talebine derhal yanıt vermenizi istiyoruz." (The Times of Israel, 29.07.2018). Yasanın İsrail'in çıkarına olmadığını savunan dikkat çekici isimlerden birisi de, İsrail iç istihbarat örgütü Shin Bet'in 1996-2000 yıllarında başkanlığını yapan Ami Ayalon'dur (The Times of Israel, 01.08.2018). Ami Ayalon'dan sonra Shin Bet başkanlığı yapan Avi Dichter'in yasa taslağını hazırlayan kişi olması ilginçtir.

Yasaya yönelik takdirlere ve eleştirilere bakıldığında, İsraili Arapların Anti-Siyonist duruşları dışarıda tutulduğunda; yasaya yönelik değerlendirmelerin, devletin Yahudilik ve demokratiklik özellikleri arasında 1948'de kurulan dengesinin 2018'de bozulup bozulmadığı üzerinde odaklandığını söylemek mümkündür. Ulus-devlet yasasına dayalı olarak ülkenin kaynaklarının bölüşüleceği, eğitimden din politikasına her alandaki politikada yasa temel oluşturacağı için, yasanın İsrail'de yeni gerginliklere kapı araladığını söylemek doğru olur.

Sonuç

İsrail Parlamentosu tarafından 19 Temmuz 2018 tarihinde kabul edilmiş olan, İsrail Devletini Yahudilerin ulus-devleti olarak tanımlayan yasa; İsrail Devleti kuruluş ayarlarında bulunan, milliyetçilik ve liberalizm arasındaki dengeyi bozmuş gözükmektedir.

Filistin sorununun uzun yıllar çözümsüz kalmasının İsrail siyasetinde İsrail sağını güçlendirmiş olması, yasanın çıkartılmasının asıl nedeni olmakla birlikte, İsrail siyasetinde Revizyonist Siyonizmin ve Dindar Siyonizmin yükselişinde İsraili Arap siyasetçilerin de önemli sorumlulukları olduğunu vurgulamak gerekir. İsrail demokrasisi kusurları olan bir demokrasi olagelmıştır. Ancak bütün kusurlarına rağmen, Yahudilik ve demokratiklik arasındaki 70 yıllık denge sürdürülebilmiştir.

Yasayla, İsrail'in artık daha çok Yahudi ve daha az demokrat olma yolunu seçtiği söylenebilir. *The Economist* 2017 yılı demokrasi derecelendirme indeksine göre; ikidilli ve iki-uluslu bir devlet olarak, Avrupa Birliği üyesi Belçika'nın demokrasisinin 32. sırada ve İsrail'in gerisinde yer aldığı düşünülürse, yasayla İsrail'in bir 'apartheid devleti' haline dönüştüğünü öne sürmek isabetli gözükmemektedir. İndekse göre, seçim süreci ve çoğulculuk puanı tam demokrasi sayılan Malta ve İspanya ile aynı, işleyen hükümet puanı tam demokrasi sayılan Birleşik Krallık ile aynı, siyasi katılım puanı tam demokrasi sayılan dünyadaki 19 ülkeden sadece Norveç'in altında olup İzlanda ile aynı ve 18 ülkenin üzerinde olan, siyasi kültür puanı tam demokrasi sayılan Almanya ve İspanya ile aynı, sivil özgürlükler puanı 5,88 olup Türkiye'nin 2,35 olan sivil özgürlükler puanının iki katı puana sahip İsrail'in demokrasisi için ölüm fermanı ilan etmek acelecilik olsa gerekir.

Son tahlilde, yasanın kabulüyle, İsrail'in milliyetçiliği liberalizme tercih ettiği, Sosyalist ve Liberal Siyonistlerin İsrail'inden Revizyonist ve Dindar Siyonistlerin İsrail'ine resmen geçildiği, özgürlük ve evrensellik ikiliğinde İsrail'in özgürlüğü tercih ettiği ancak İsrail demokrasisinin ölümünü ilan için erken olduğu çıkarımını yapmak doğru gözükmemektedir.

Kaynakça

ABC News. (24.07.2018). <http://www.abc.net.au/news/2018-07-19/israel-passes-controversial-jewish-nation-state-law/10014970> [erişim tarihi: 03.10.2018]

ACRI (The Association For Civil Rights in Israel). (06.11.2011). <https://www.acri.org.il/en/knesset/basic-law-israel-the-nation-state-of-the-jewish-people/>[erişim tarihi: 03.10.2018]

Aderet, O. (05.09.2018). <https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-israel-s-population-hits-8-9-million-up-162-000-from-last-year-1.6450842> [erişim tarihi: 03.10.2018]

ADL (Anti-Defamation League). (19.07.2018). <https://www.adl.org/news/press-releases/adl-statement-on-knesset-passage-of-nation-state-law>[erişim tarihi: 03.10.2018]

AJC (American Jewish Committee). (18.07.2018). <https://www.ajc.org/news/ajc-criticizes-knesset-adoption-of-nation-state-bill> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Aljazeera. (12.08.2018). <https://www.aljazeera.com/news/2018/08/tens-thousands-protest-tel-aviv-nation-state-law-180812062047725.html> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Allon, G., Benn, A. (18.12.2003). <https://www.haaretz.com/1.4802179> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Allon,G.,Kahana,A.(19.07.2018). <http://www.israelhayom.com/2018/07/19/prime-minister-hails-defining-moment-in-zionism-as-%E2%80%8Enation-state-bill-becomes-law/> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Avishai, B. (30.07.2018). <https://www.newyorker.com/news/daily-comment/israel-passes-a-law-stating-whats-jewish-about-a-jewish-and-democratic-state>[erişim tarihi: 03.10.2018]

Azulay, M. (10.07.2018). <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-5307655,00.html> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Azulay, M. (19.07.2018). <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-5312792,00.html> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Azulay, M. (26.07.2018). <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-5317408,00.html> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Baroud, R. (05.08.2018). <http://english.alarabiya.net/en/views/news/middle-east/2018/08/05/The-truth-on-the-Jewish-Nation-state-law-controversy.html>[erişim tarihi: 03.10.2018]

Basic Law: Jerusalem, Capital of Israel. (1980). https://www.knesset.gov.il/laws/special/eng/basic10_eng.htm [erişim tarihi: 03.10.2018]

Ceicdata. (12.07.2018) <https://www.ceicdata.com/en/indicator/israel/forecast-nominal-gdp-per-capita> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Chernichovsky, D., Bisharat, B., Bowers, L., Brill, A., Sharony, C. (2017). State of the Nation Report: The Health of the Arab Israeli Population. <http://taubcenter.org.il/wp-content/filesmf/healthoftheArabIsraeliPopulation.pdf> [erişim tarihi:03.10.2018]

Cline, E.H. (2005). *Jerusalem Besieged: From Ancient Canaan to Modern Israel*, Ann Arbor: University of Michigan Press.

Çakmak, D. (2013). Sammy Smooha'nın Etnik Demokrasi Modeli Üzerine. *Hitit Üniversitesi SBE Dergisi*, 6(2), 53-83.

Çakmak, D. (2014). Oren Yiftachel'in Etnokrasi Modeli Üzerine. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 24(86), 83-117.

Çakmak, D. (2014). Asad Ghanem'in Etnik Azınlık Taleplerini Anlama Modeli Üzerine. *TESAM Akademi Dergisi*, 1(2), 97-113.

Çakmak, D. (2014). Yoav Peled'in Etno-Cumhuriyetçilik Kavramı Üzerine. *Memleket Siyaset Yönetim (MSY)*, 21, 71-122.

Çakmak, D. (2015). Uri Ram'ın Post-Siyonizm Yaklaşımı Üzerine. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 3(2), 247-278.

Çakmak, D. (2016). Mordechai Kedar'ın Filistin Emirlikleri Projesi Üzerine. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 47-88.

Davidovich, J. (20.07.2018). <https://www.timesofisrael.com/us-jews-fume-after-arrest-of-conservative-rabbi-over-weddings/> [erişim tarihi: 03.10. 2018]

Eichner, I. (22.03.2017). <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4939352,00.html> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Elazar, D. J. (1997). Orthodox and Non-Orthodox Judaism: How to Square the Circle. <http://www.jcpa.org/dje/articles2/orth-nonorth.htm> [erişim tarihi: 03.10. 2018]

Farber, S. (01.08.2018). <https://www.nytimes.com/2018/08/01/opinion/israel-judaism-weddings.html> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Fishman, J. (01.03.2015). <http://jcpa.org/article/nation-state-bill-judaism-democracy/> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Freedman, A. (19.04.2018). <https://blogs.timesofisrael.com/israel-double-standards-and-higher-standards/> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Gilbert, M. (2008). *Israel: A History*, New York: Harper Perennial.

Ginossar, S. (1970). Who is a Jew: A Better Law? *Israel Law Review*, 5(2), 264-267.

Haaretz. (07.05.2008). Aharon Reuveni's Letter: Why Not Judea? Zion? State of the Hebrews? <https://www.haaretz.com/1.4978368> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Haberman, C. (19.07.1995). <https://www.nytimes.com/1995/07/19/world/growing-power-of-jerusalem-s-ultra-orthodox-makes-other-jews-uneasy.html> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Hatikvah. (2004). https://knesset.gov.il/holidays/eng/hatikva_eng.htm [erişim tarihi: 03.10.2018]

Hardy, R. (2017). *The Poisoned Well: Empire and Its Legacy in the Middle East*, New York: Oxford University Press.

Hay, S. (01.05.2018). <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-5247451,00.html> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Hazon, Y. (2000). *The Jewish State: The Struggle for Israel's Soul*, New York: Basic Books.

Hertz, E. E. (2008). *This Land Is My Land: Mandate For Palestine, The Legal Aspects of Jewish Rights*, New York: Myths and Facts Inc.

Hoffman, G. (31.07.2018). <https://www.jpost.com/Israel-News/Majority-of-Jews-support-Nation-State-Law-polls-determine-563840> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Israel Ministry of Foreign Affairs. (2013). Divided Jerusalem (1948-1967). <http://mfa.gov.il/MFA/AboutIsrael/Maps/Pages/Jerusalem%20Before%20the%20Six%20Day%20War%20-1949-1967-.aspx> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Israel Official Gazette. (14.05.1948). The Declaration of the Establishment of the State of Israel. https://www.knesset.gov.il/docs/eng/megilat_eng.htm [erişim tarihi: 03.10.2018]

I24news. (31.07.2018). <https://www.i24news.tv/en/news/israel/180677-180731-opposition-party-petitions-israel-s-high-court-against-nation-state-law> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Jerusalemonline. (20.08.2018). <https://www.jerusalemonline.com/news/in-israel/local/july-19th-will-be-marked-as-israeli-apartheid-day> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Jewish Virtual Library. (2018). <https://www.jewishvirtuallibrary.org/jewish-population-of-the-world> [erişim tarihi: 03.10.2018]

JTA (Jewish Telegraphic Agency).(05.08.2018). <https://www.jta.org/2018/08/05/news-opinion/tens-thousands-druze-supporters-rally-nation-state-law> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Kaufman, I. (2004). Ethnic Affirmation or Ethnic Manipulation: The Case of the Druze in Israel. *Nationalism and Ethnic Politics*, 9(4), 53-82.

Knesset Members. (2018). https://knesset.gov.il/mk/eng/mkindex_current_eng.asp?view=1 [erişim tarihi: 03.10.2018]

Knesset Spokesman. (19.07.2018). https://knesset.gov.il/spokesman/eng/PR_eng.asp?PRID=13979 [erişim tarihi: 03.10.2018]

Kretzmer, D. (1990). *The Legal Status of Arabs in Israel*. Boulder-Colorado: Westview Press.

Lauder, R. S. (13.08.2018). <https://www.nytimes.com/2018/08/13/opinion/israel-ronald-lauder-nation-state-law.html?action=click&module=RelatedLinks&pgtype=Article> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Law and Administration Ordinance. (1948). <https://www.adalah.org/uploads/oldfiles/Public/files/Discriminatory-Laws-Database/English/49-Emergency-Orders-derived-from-Law-and-Administration-Ordinance-1948.pdf> [erişim tarihi: 03.10.2018]

League of Nations. (10.08.1922). The Palestine Order in Council. <https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/C7AAE196F41AA055052565F50054E656> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Levinson, C., Lis, J. (31.10.2017). <https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-lieberman-bill-will-make-israel-a-state-of-jewish-religious-law-1.5461657> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Liebermann, O. (19.07.2018). <https://edition.cnn.com/2018/07/19/middleeast/israel-nation-state-law-intl/index.html> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Liebman, C.S., Don-Yehiya, E. (1983). *Civil Religion in Israel: Traditional Judaism and Political Culture in the Jewish State*, Berkeley: University of California Press.

Lis, J. (15.01.2015). <https://www.haaretz.com/.premium-lieberman-reveals-campaign-slogan-1.5360839> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Lis, J. (15.05.2017). <https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-ultra-orthodox-stall-israel-s-jewish-nation-state-law-1.5472082> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Lis, J., Landau, N. (25.07.2018). <https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-bennett-admits-nation-state-law-marginalizes-druze-brothers-1.6314361> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Lynfield, B. (21.10.2017). <https://www.jpost.com/Israel-News/From-their-Haifa-headquarters-Bahais-seek-to-unite-humanity-508037> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Maltz, J. (12.08.2018). <https://www.haaretz.com/israel-news/.premium.MAGAZINE-tzipi-livni-to-haaretz-next-israeli-election-will-be-referendum-on-th-1.6363072> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Mintner, T.J. (08.08.2018). <https://www.jpost.com/Israel-News/Could-Israels-High-Court-strike-down-the-Nation-State-Law-564367> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Newman, M. (30.10.2017). <https://www.timesofisrael.com/citing-minority-rights-liberman-opposes-jewish-state-bill/> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Peled, Y., Peled, H.H. (2019). *The Religionization of Israeli Society*, Abingdon-Oxon: Routledge.

Pfeffer, A., Roker, S. (19.07.2018). <https://www.thejc.com/news/israel/israeli-mks-approve-controversial-nation-state-bill-in-late-night-knesset-session-1.467352> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Pfeffer, A. (05.08.2018). <https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-druze-rally-in-israel-we-re-here-to-tell-jews-it-s-patriotic-to-prot-1.6341636> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Pfeffer, A. (25.08.2018). <https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-can-bibi-stop-critic-work-with-him-to-save-israel-diaspora-relations-1.6411252> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Pileggi, T. (11.08.2018). <https://www.timesofisrael.com/palestinian-flags-fly-at-arab-led-rally-in-tel-aviv-against-nation-state-law/>[erişim tarihi: 03.10.2018]

Porath, Y. (1977). *The Palestinian Arab Movement: From Riots to Rebellion*, volume 2, London: Frank Cass.

Rekness, E. (2008). *The Arab Minority in Israel- An Analysis of the "Future Vision" Documents*, New York: American Jewish Committee.

Rivlin, R. (07.06.2015). http://www.president.gov.il/English/ThePresident/Speeches/Pages/news07_061501.aspx [erişim tarihi: 03.10.2018]

Seeman, D. (2010). *One People, One Blood: Ethiopian-Israelis and the Return to Judaism*, New Jersey: Rutgers University Press.

Shalev, A.H. (2005). Arabic Has a Minority Language in Israel: A Comparative Perspective. *Adalah's Newsletter*, 14, 1-10.

Sheen, D. (27.06.2018). <https://www.middleeasteye.net/columns/israel-racial-purists-fear-jews-love-non-jews-marriage-relationships-yitzhak-herzog-2095680912>

[erişim tarihi: 03.10.2018]

Shindler, C. (1995). *The Land Beyond Promise: Israel, Likud and the Zionist Dream*, London: I.B. Tauris.

Shindler, C. (2008). *A History of Modern Israel*, New York: Cambridge University Press.

Stern, Y. (21.12.2007). <https://www.haaretz.com/1.4969231> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Strenger, C. (29.03.2016). <https://www.haaretz.com/opinion/.premium-reform-judaism-should-separate-itself-from-bigoted-forms-of-ultra-orthodoxy-1.5423596>

[erişim tarihi: 03.10.2018]

The ADL Global 100 Index. (2014). An Index of Anti-Semitism: West Bank and Gaza. <http://global100.adl.org/#country/west-bank-and-gaza/2014> [erişim tarihi: 03.10.2018]

The Economist. (13.07.2017). <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2017/07/13/hamas-marks-ten-years-of-misruling-gaza> [erişim tarihi: 03.10.2018]

The Economist Democracy Index. (2017). https://pages.eiu.com/rs/753-RIQ-438/images/Democracy_Index2017.pdf [erişim tarihi: 03.10.2018]

The Guardian. (25.03.2014). <https://www.theguardian.com/world/2014/mar/25/transfer-arab-israeli-citizens-palestinian-state> [erişim tarihi: 03.10.2018]

The Guardian. (04.05.2014). <https://www.theguardian.com/world/2014/may/04/binyamin-netanyahu-israel-jewish-state> [erişim tarihi: 03.10.2018]

The Jerusalem Post. (15.07.2018). <https://www.jpost.com/Breaking-News/Netanyahu-Bennett-reach-agreement-on-Nation-State-Bills-Jewish-settlement-clause-562564> [erişim tarihi: 03.10.2018]

The Jerusalem Post. (11.08.2018). <https://www.jpost.com/Arab-Israeli-Conflict/Netanyahu-Palestinian-flags-at-protest-show-necessity-of-Nation-State-Law-564628> [erişim tarihi: 03.10.2018]

The Times of Israel. (29.07.2018). <https://www.timesofisrael.com/180-artists-authors-intellectuals-call-for-cancellation-of-nation-state-law/> [erişim tarihi: 03.10.2018]

The Times of Israel. (01.08.2018). <https://www.timesofisrael.com/former-shin-bet-chief-pleads-with-president-to-not-sign-nation-state-law/> [erişim tarihi: 03.10.2018]

The Times of Israel. (05.08.2018). <https://www.timesofisrael.com/two-major-israel-backers-join-criticism-of-nation-state-law/> [erişim tarihi: 03.10.2018]

The Times of Israel. (13.08.2018). <https://www.timesofisrael.com/lapid-implores-netanyahu-lets-pass-enlistment-law-you-have-our-votes/> [erişim tarihi: 03.10.2018]

The Times of Israel. (31.08.2018). <https://www.timesofisrael.com/meretz-petitions-high-court-to-overturn-anti-equality-nation-state-law/> [erişim tarihi: 03.10.2018]

The World Factbook. (19.09.2018) <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/is.html> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Tobin, A. (22.08.2016). <https://www.jta.org/2016/08/22/life-religion/how-women-are-pushing-israels-rabbis-to-loosen-the-chains-of-marriage> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Trew, B. (19.07.2018). <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/israel-jewish-nation-state-law-passed-arabs-segregation-protests-benjamin-netanyahu-a8454196.html> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Tuchfeld, M. (10.07.2018). <http://www.israelhayom.com/2018/07/10/nation-state-bill-could-be-fodder-for-israels-enemies-president-warns/> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Tzimuki, T. (31.01.2018). <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-5078736,00.html> [erişim tarihi: 03.10.2018]

United Nations. (2003). The Question of Palestine & The United Nations: The Status of Jerusalem. <http://www.un.org/Depts/dpi/palestine/ch12.pdf> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Winer,S.(26.07.2018). <https://www.timesofisrael.com/finance-minister-says-hastily-passed-nation-state-law-mistake-needs-fixing/> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Wootliff, R. (10.05.2017). <https://www.timesofisrael.com/full-text-of-mk-avi-dichters-2017-jewish-state-bill/> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Wootliff, R. (19.07.2018). <https://www.timesofisrael.com/final-text-of-jewish-nation-state-bill-set-to-become-law/> [erişim tarihi: 03.10.2018]

Yakobson, A. (2010). Joining the Jewish People: Non-Jewish Immigrants From the Former USSR, Israeli Identity and Jewish Peoplehood. *Israel Law Review*, 43(1), 218-239.

Yakobson, A., Rubinstein, A. (2009). *Israel and the Family of Nations: Jewish Nation-State and Human Rights*, London: Routledge.